

Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē:
Kisirē :lēbkēēyiintēēt Yoowaana kitaabuuni. Kisir
kiyēē kikāsēē koonyekyii nkit. /Kiisōōtyinē kule
kisirēē Ēfēēsō ām kēnyiitaab 90-96 KK.

Kiyēē mii āriit: Kurubta keey āk kiyēē kimwooy
:Yoowaana nkit, kisirē kitaabuuni sukung'eet
kōōyēnchi :biiko kule Kāārārookiintēēt :Yēesu ānku
lakwataab Yēyiin, sukunyōōr :icheek soboontaab
kibchuulyo yoo keekaasee keey inee (kur. 20:31).
Toowu :kitaabuuni wuu nyēē tyēēn kung'ālōolēē
Yēesu kule Ng'ālyoontēēt, nyēē kirōōrōōtunēē
:soboonto ām kibkōōnkōy /kumanaakeeyey kiy
ake tukul. Ibooru mbo :Yoowaana kwōng'uutēk
tukul chēē kiyey :Yēesu āk wōlēē kikwiilta keey
āk Yuutayeek alak choo kimātinyē kāāyēnēēt.
Ng'ālōolēē :kurkeetaab 13-17 tilyaanateet nyēē
kiboontēē keey :Yēesu āk rubiikyii āk kiyēē
kimwoochi kwēēmowuunoo /kumānāākēēnāmē.

Kiyēē āmu: Kōōkiimē :Mataayo kule
Kāārārookiintēētaab Yuutayeek :Yēesu, ānkwoorōōru
:Māārkō āk Luuka kule yēchinē :Yēesu Yēyiin
yiisyēēt ānku chii, ikiimē :Yoowaana kule Yēesu
ku Yēyiin ānkwoorōōr yiisyēēnyii āk soboonnyii
tukul kōōyyoong'unēē yooto. Ng'ālōolēē :Yoowaana
Yēesu kōōboorunēē kitōōntōyēēn. Kuurē kule
lēbkēēyyēēt, āmnyoontēēt, bēēko, kurkeet, ākiintēēt,
musābiibuut, chamateet āk alak chēē chang'.
Māchē :Yoowaana kule nto ris kiyēē āmu

:kitaabuunek chuut alake choo bo taay ām Kirootyaani Lēēl. Kunyoo, twēchē tukuuk chēē manaang'alaalee :chuut. Nto subak, -mēēyēēchinē ng'aleek chēē kiikutwech :siriik chuut alake bo lōkōōywēk chēē kāroomēch. / Kēēmwooyē kule imukuulē Yoowaana 3:16 Biibilyaa tukul kuuyu ibooru :kērēywoontooni ng'aleekaab Kiriistō kule, “Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyoto akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr soboontaab kibchuulyo.”

Kichokōōboor :Yēēsu wōlēē wuu :Yēyiin

¹ Ām taayta, kimiitē :Ng'ālyoontēēt. Kiboonto keey :Ng'ālyoontoonoo āk Yēyiin. Ki Yēyiin :Ng'ālyoontoonoo, ² ānkiboonto keey āk Yēyiin.

³ /Kikeeyey kiy ake tukul kubununēē inee. Nto kimā inee, nto mānāātōok :kiy ake tukul nyoo ki-ikutook. ⁴ Chōōnēē :soboonto wōlēē mii :inee. Kiy-ibchi :sobooniitēnyi biiko lēbkēēyyēēt. ⁵ Ikwēnyē :lēbkēēyyoonoo mēēnānēēt, āmālukuyē :mēēnānēēt lēbkēēyyēēt.

⁶ Kichō :chiito ake nyēē kiiyook :Yēyiin. / Kikēēkuurēē chiichoo Yoowaana.

⁷ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko lēbkēēyyoonoo, sukung'eet kōōyēnchi.

⁸ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko kurubta keey āk lēbkēēyyoonoto āmēēbērē ki inee

1:2 Toowu. 1:1—2:4; Yoowa. 17:5; Filib. 2:6; 1Yoowa. 1:1-2 **1:3** Yoowa. 1:10; 1Kōōr. 8:6; Kolos. 1:16-17; Ibu. 1:2 **1:4** Yoowa. 5:26; 8:12 **1:6** Mat. 3:1; Māarkō 1:4

:lēbkēēyyoonoo. ⁹ Kichōōnii :lēbkēēyyoonoo kōōrēēt
sukulēbkēēchi chii ake tukul.

¹⁰ Kichō :Ng'ālyoontoonoo kōōrēēt nyoo /
kikēēyēyē kubununēē inee, nteenee kimēēnkētē
:kōōrēēt kule ki ng'oo :inee. ¹¹ Kichō kōōrēēnyii
nteenee kitay :biiko kutaach ¹² nteenee mii
:biiko alake chēē kitaach inee ankookaasee
key. Kichāmchi bichoto kuyēk lōkōkaab Yēyiin.
¹³ Mānāyēk :bichoo lōkōkaab Yēyiin kuu wōloo
māktooy :chii leekwa nto kuu yoo sichē :chii
leekwa, nteenee Yēyiin nkit :nyēē yēyē bichoo
kuyēk lōkōkyii.

¹⁴ Kichokuyēk :Ng'ālyoontoonoo chii, kēēming'tē
key ankeekas wōōyinnyii, wōōyin nyoo nyōōrtooy
:wēero nyēē akeenke baateey wōlēē mii kwaan.
Kichāmē biich kuchurta ānkiyib manta.

¹⁵ Inee :nyoo kyoomtooy :Yoowaana
kukuurchinē barak kule, “Inee nyoo kyāāmwooyē
kule mākuchō ām lētuunyuū nyēē boonto
kāāmuukēywēēk kubiira, kuuyu kimii /
kumānāākēēsichoo.” ¹⁶ /Kikiibēruurēēch acheek
tukul kōōliikto kubo chamateet tukul nyēē
boontēēnēēch :chiichoo. ¹⁷ Kikōōnēēch *:Muusa
kiruutēk, kuyibwēēch :Kāārārookiintēēt Yēesu
chamateet āk manta. ¹⁸ Māmii :chii nyēē
kiikukas Yēyiin, nteenee lakwaniitēnyi sālu
Yēyiin :nyēē kiikukas. Kiboonto key Kwaan

1:8 Yoowa. 1:20 **1:9** Yoowa. 8:12 **1:10** Yoowa. 17:25 **1:12**
Kala. 3:26; 4:5; Ēfēēs. 1:5; 1Yoowa. 3:1 **1:13** Yoowa. 3:5-6; 1Bēt.
1:23 **1:14** Chuy. 34:6; Kala. 4:4; Filib. 2:7; 1Tēm. 3:16; Ibu. 2:14;
1Yoowa. 4:2; 1:1-3 **1:15** Yoowa. 1:30 **1:17** Chuy. 31:18; Yoowa.
7:19

ānkiikōōboorwēēch wōlēē wuu :Yēyiin.

*Yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 3:1-12; Māārko 1:1-8; Luuka 3:1-18)*

¹⁹ Nto mii bēsyēēt ake kōōyookto :kāāntōōyikaab Yuutayeeek mbo kibkōrōs āk biiko alak choo kibo kōōtaab Laawi kuba wōlēē kimii :Yoowaana bokuteebēe kule inee ku ng'oo. ²⁰ Kiichuurta kule, “Mā anii *Kāārārookiintēēt.”

²¹ Yoto kuteebēe :bichoo kule, “Ara, inyiing' ku *Eliiya?” Kumwooy kule, “Acha.” /Keeteebēe subak kule, “Ara inyiing' ku *wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin nyoo king'āloolēē :Muusa.”* Kulē, “Anii mbonō.”

²² Nto mii yoo nanyuun, kumwooy :bichoo kule, “Ānkiimwoowēēch, inyiing' ku ng'oo? Imwoowēēch subokiiboorchī biiko choo kēēyookwēēch. Imāchē bokiibaartiing' kule inyiing' ku ng'oo naas?”

²³ Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule: Anii nyoo king'āloolēēnōo *:Isaaya kumwooyē kule, “Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,

‘Ōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”

²⁴ Ki Farisaayeeek :bichoo kiyyooktooyiisyē.

²⁵ Kiteebēe :bichoo / kikiyyooktooy Yoowaana kule, “Yoo mā inyiing' Kāārārookiintēēt āmēēbērē inyiing' ku Eliiya, nto ku wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin, ām nee yu ibātisāniisyē?”

²⁶ Kuwālchi :Yoowaana bichotoo kule, “Ābātisāniisyēē :anii bēēko, nteenee miitē :chii nyēē oboontē keey āmōōnkētē. ²⁷ Inee :nyēē āmiitē āyēytoochinē

1:18 Chuy. 33:20; Mat. 11:27; Yoowa. 6:46; 14:8-9; 1Tēm. 6:16; 1Yoowa. 4:12 * **1:21** Kikānyoonu :Yuutayeeek kuchō :wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Kas Kiruutēk 18:15 āk nyēbo Malaki 4:5. **1:21** Mat. 11:14; Yoowa. 6:14

kēelto ānku wōō nyēē -māāyēmē mbo kut ārēēkyi kwēyōōnik.” ²⁸ Kiyēyāksēē :ng'aleechu tukul Beetannyyaa ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, wōlēē kimii :Yoowaana kōōbātisāniisyēē.

Mēēnkit :Yēēsu nyēbo Yēyiin

²⁹ Yu kāyyēēkunēē, kukas :Yoowaana Yēēsu kuchōōnii. Yooto kumwooy kule, “Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin nyēē inēmtooy ng'ōōkiswookikaab kōōrēēt. ³⁰ Inee :nyoo kyāāmwooyē kule, ‘Miitē kuchōōnii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, kuuyu kimii :inee /kumānāākēēsichoo.’ ³¹ Kōmāānkētē :anii chiichoo, nteenee kichāābātisānēē biiko bēēko sukōōnkēt :biikaab *Isrāyēēl.” ³² Nto mii yoo, kumwooy :Yoowaana kule: “Kaakas kurēku :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē ānkōōbutyi Yēēsu. ³³ Nto kōmēēboorwoo :Yēyiin, nto kōmāānkētē inee. Kōōyookwoo :Yēyiin chāābātisāniisyēē bēēko, kimwoowoo kule, ‘Yoo keekas chii nyēē kēēbutyi :Tāmirmiryēēnyuu, ku nyooto :nyēē mākubātisāniisyēē Tāmirmiryēēt.’ ³⁴ Manta kyaakas ng'aleechu ānkāāmwoowoo kule Lakwataab Yēyiin :chiichooto.”

Rubiikaab Yēēsu chēbo taayta

³⁵ Yu kāyyēēkunēē, kimii :Yoowaana kukēēyyo subak ākoo rubiik āyēēng'. ³⁶ Kumii :Yēēsu kumurē yooto, kumwooy :Yoowaana kule, “Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin!” ³⁷ Yu kakas :rubiichoo bo

1:28 Yoowa. 10:40 **1:29** Isa. 53:6-7; Yoowa. 1:36; 1Bēt. 1:19; 1Yoowa. 2:2; Ng'oong'. 5:6 **1:30** Yoowa. 1:15 **1:32** Māārko 1:10 **1:34** Mat. 3:17; 27:54; Yoowa. 1:49; 5:19-23; 10:36; 11:27; 20:31; 5:18; Yēyuut. 9:20 **1:36** Yoowa. 1:29

Yoowaana kuu nyooto kubakaakta inee ankurub Yēesu. ³⁸ Kuweech keyy :Yēesu ankuteebee kule, “Ōchēēng'ē nee ēē?” Kulēēnchi :bichoo Yēesu, “Iminyē ānō :inyiing' oō, Kāānēētiintēēt?” ³⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Okwaa bookas.” Kimii :asiista ang'wan nyēbo kōrrōōn.† Kibeeta keyy wōlēē kiminyē nto yityo, kōōbuurto keyy bēsyoonooto.

⁴⁰ Akeenke ām bichoo āyēēng' ku Antereeya nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Simōōni. ⁴¹ Kiwokucheeng'aat :Antereeya ng'eetaabkaamet Simōōni nto yu nyōōru kumwoochi kule, “Kookeekas Meesaaya.” (Kerkeyy :kaaynaani bo 'Meesaaya' yoo /kakeemwa ām kuutiitaab Kirikiik kule *Kiriistō, (nyēē ng'aabaat) kōōbooru kule Kāārārōokiintēēt.) ⁴² Yooto kuwēēto :Antereeya ng'eetaabkaam Simōōni wōlēē mii :Yēesu. Kōōrōōtoot :Yēesu Simōōni ānkumwooy kule, “Inyiing' ku Simōōni araab Yoowaana nteenee +/mākēēkuurēēniing' Keefa.” (Ibooru kaaynaani bo 'Keefa' ām kuutiitaab Kirikiik kule Bētērō, nyēē ibooru kule Rwa.)

Kikuur :Yēesu Filibō ākoo Nāātānnyēēl

⁴³ Yooto kāyyēēkunēē, kumach :Yēesu kuwo Kalilaaya. Yu kātuuyēē Filibō kumwoochi kule, “Irubwaa.” ⁴⁴ Kibo :nkinee Filibō *kiriinkēētaab Beetsaayta wōloo kiminyē :Antereeya ākoo Bētērō. ⁴⁵ Kicheeng' :Filibō

† **1:39** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman ām icheck ku nyēbo ang'wan ām acheck. **1:41** Yoowa. 4:25 **1:42** Māārō 1:16-18 **1:42** Mat. 10:2; 16:18

Nāātānnyēēl nto nyōōru kumwoochinē kule,
 “Kookeekas Kāārārookiintonoo king'āloolēē
 *:Muusa ankung'alaalee nkicheek *:wōōrkooyikaab
 Yēyiin. Chiichooto ku Yēesu araab Yōōsēēf nyēbo
 *kiriinkēētaab Nāāsārēēt.”⁴⁶ Yooto kuteeb
 :Nāātānnyēēl kule, “Kēēlē nee oō! Mii nkinee
 :kiy nyēē karaam Nāāsārēēt?” Kumwoochi
 :Filibō Nāātānnyēēl kule, “Chōō cheekas.”⁴⁷ Yu
 kakas :Yēesu Nāātānnyēēl kuchōōnii, kung'alaalee
 kule, “*Isrāyēēliintēēt nyi nanyuun :nyēē sikēn
 āmātinyē lembech.”⁴⁸ Kuteebēē :Nāātānnyēēl
 Yēesu kule, “Kēēnkētēēnoo nee?” Yooto
 kuwālchi :Yēesu kule, “Kāākāsyiing' *mutiiniit keel
 kutoombo kukuuring' :Filibō.”⁴⁹ Yooto kumwooy
 :Nāātānnyēēl kule, “Kāānēētiintēēt, inyiing'
 Lakwataab Yēyiin, Bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik.”
⁵⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, “!Keechamtaa kuuyu
 kāāmwoowuung' kule kāākāsyiing' mutiiniit keel.
 +Meekas chēē chaang' chēē wōōyēch kusiir
 chuutēchu.⁵¹ !Kāāmwoowook, +mookas barak
 kuyootāktōōs. +Mookas kurēkyoo anii *Wēritaab
 Chii, :malayikaanikaab Yēyiin ānkuloong'tooy.”

2

Kiitaab kwōng'uat nyēbo taay nyēē kiyeey :Yēesu

¹⁻² Ām bēsyeētaab sōmōk kuchakee yooto,
 kimii :saakweetaab kooyēēy nyēē / kikeeyeyee
 saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Kimii :Yēesu
 saakwaanaata āk kaamet kuboonto keey
 rubiikyii. ³ Kikyaam saakweet nto mii kwēēn

1:45 Kiruu. 18:15, 18; Isa. 9:6; 42:1-4; Ēsēk. 34:23; Miiika 5:2-4

1:49 Yoowa. 1:34; 12:13 **1:51** Mat. 3:16

āk kwēēn, kurār *:tifaayiik. Kumwoochi :kaamet Yēesu kule, “Kāmēēkuboonto naas :bichu tifaayiik.”
 4 Kumwoochi :Yēesu kaamet kule, “Imāchēēnoo nee? Ntēē mānāyityiin asiisnyuu.” 5 Kuwēēkyi keey :kaamet motwoorik ānkumwoochi kule, “Oyey kiyēē mākumwoowook.”

6 Ām ātēbuutēkaab Yuutayeek, kimii :ntasimnyeet nyēē /kikiitiliilēē keey. Kurubta keey āk yooto, kimii :tērēēnik lo chēbo bēeko. Kiyibē :tērēēt akeenke bēeko chēē kiimuuchē kuyit liitaanik 80. 7 Yooto kumwoochi :Yēesu motwoorik kule, “Onyiit bēeko tērēēnichoo.” Koonyiit :motwoorichoo bēeko tērēēnichoo kule bak. 8 Nto yityo kumwoochi kule, “Oram bēēchooto alak ānkōōyibchi chiito nyoo iyyoonkyinē saakweet.” Kurub :motwoorichoo kuu nyooto. 9 Nto bēē :boontoonoo kuchamcham, koolat miisin kuuyu kikiikuweek kuyēk tifaayiin. Kimēēnkētē :boontoonoo wōlēē kikwoonēē :tifaayiichaa nteenee kiinkēt :motwoorichoo wōlēē kirāmēē bēeko. Kukuur :chiichoo saanteet kuwo komos 10 ānkumwoochi kule, “Ikooytooy :biiko kwaak tifaayiik choo kāroomēch yoo toowu :saakweet, nto yoo wuu nyēē kābiyoong'iis :biiko / kēēyib choo tāytāy. Ntēē siikonor :inyiing' tifaayiik chēē ānyinyēch miisin ānkuchēēkoochi biiko kumii :saakweet wokubēku?”

11 Ng'ālyoontēetaab kwōng'uut :nyiitēnyi nyēbo taay kuyey :Yēesu ānkuyēyāksēē saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Yooto nanyuun, kōōboorunēē :Yēesu wōōyinnyii ng'aleechaata ankookaasee keey :rubi-

ikyii.

¹² Yu kāākubēk nanyuun, kuwo :Yēesu Kaabernaam, kuboontotē keey kaamet, mbo ng'eetaabkaamet ākoo rubiikyii. Kibēeni wōlooto bēsyōōs chēē ng'ēri.

Nyēbo taayta kukwetee :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

¹³ Yu kaakuriik *:Saakweetaab Keeytaayeet nyēbo Yuutayeek, kuwo :Yēesu Yēerusālēm. ¹⁴ Yu kayit wōlooto, kukas biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kwooltooy tuuka, kēēchiirēk āk chēēbtuukēēnik. Kimii :nkicheek chēē kiwālāng'tooy beesaanik. ¹⁵ Yooto, kōōkwoor :Yēesu bōrōōk kuyey musyāritiit kukwetee kēēchiirēk āk tuuka tukul chēē kimii yooto. Nto yityo, kululukto beesaanikaab bichoo ankootyeel meesoosyekwaa. ¹⁶ Kimwoochi biiko choo kyooltooy chēēbtuukēēnik kule, “Ōnēmunēē yu tukuuchu! Ām nee yu kyooweech Kōōtaab Baaba kuyēk wōlēē / kyooltooyiisyēē?” ¹⁷ Yu kakas :rubiikyii ng'aleechaa, koosoot yoo mwooyē ām siruutēkaab Yēyiin kule, “Iwoong'too :chamateet nyēē āboontēē Kōōng'uung'.”†

¹⁸ Kuwāl :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule, “Ng'oo :nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēk ikwetee biiko kōyi bo Yēyiin? Nto subak, ng'ālyoo nee nyēbo kwōng'uut nyēē imuuchē iyey iboorunēē kule iboontē kāāmuukēy?” ¹⁹ Kuwālchi :Yēesu kule,

2:11 Yoowa. 2:23; 3:2; 4:54; 6:26; 11:47-48; 20:30; Yēyuut. 2:22; Room. 15:19 **2:12** Mat. 4:13 **2:13** Chuy. 12:1-14; Yoowa. 6:4; 11:55; 12:1, 12 **2:16** Luuka 2:49 † **2:17** Tyēēn. 69:9

“Ōturbuub kōyi bo Yēyiin ānku +maateechee :anii bēsyōōsyēk sōmōk.” ²⁰ Kukētyi :bichoo Yēēsu kule, “Kiyib :kōyi bo Yēyiin kēnyiisyēk artam āk lo suku-teechakay. Imwooyē :inyiing' kule +meetechee bēsyōōsyēk sōmōk?” ²¹ Nteenee king'ālōolēē :Yēēsu bōōrnyii nkit mēēbērē *Kōōtaab Yēyiin. ²² Nto yu / kabokiing'eetee Yēēsu meet lētuunoo, kusēw :rubi-ikyii kule kikiikumwooy :Yēēsu ng'aleechaa. Yooto nanyuun, kōōyēnchi :rubiichoo siruutēkaab Yēyiin āk kiyēē kimwooyē :Yēēsu.

²³ Kuyey :Yēēsu ng'al chēē chaang' chēbo kwōng'uut kumii saakwaanaa bo Keeytaayeet ām Yēērusālēm. Yooto kōōyēnchi inee :biiko chēē chaang'. ²⁴ Ānkoo kiwuu nyooto, manaachamta :Yēēsu bichoo kuuyu kiinkētē wōlēē wuu :chiito ake tukul ²⁵ āmēēbērē kimāchē /kēēmwoochi wōlēē wuu :chiito.

3

Yēēsu ākoo Nikōtēēmō

¹ Kimii :kāāntōōyiintēēt ake nyēē ki *Fārisooyiin nyēē kibo *kōōkwēētaab Yuutayeek nyēē / kikeēkuurēē Nikōtēēmō. ² Kiwo :chiichoo bēsyēēt ake kwēēmooy wōlēē kimii :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Boontēēt, kiinkētē kule inyiing' kāānēētiintēēt nyēē kiiyookuung' :Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kuyey ng'al chēbo kwōng'uut kuu yoo iyēyē :inyiing', yoo mēēbērē boonto kāāmuukēyweēkaab :Yēyiin.”

2:19 Māarkō 14:58; 15:29; Yēyuut. 6:14 **2:22** Luuka 24:6-8, 27; Yoowa. 12:16; 14:26; 20:9 **2:23** Yoowa. 2:11; 4:41, 53; 7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11, 42 **3:1** Yoowa. 7:50; 19:39 **3:2** Māarkō 12:14; Yoowa. 2:11

³ Kuwālchi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo / mānāākēēsich subak.” ⁴ Yooto kumwooy :Nikōtēēmō kule, “So, / kēēsichē kule nee subak chii nyēē kiikuwōōyit? Mākoy kōōwut mooyēētaab kaamet / ānkēēsich subak.” ⁵ Kulēēnchi :Yēesu, “! Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē iwutē Kaab Yēyiin yoo / mānāākēēsich ām bēeko* āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁶ Sichē chiito :kwaan āk kaamet, nteenee yoo sukuyēk lakwataab Yēyiin kusichē :Tāmirmiryēēt. ⁷ -Meekany kunaming' kuut yoo kāāmwoowuung' kule, ‘Māchāktōōs / kēēsich chii subak.’ ⁸ Wusē :yoomeet amēēnkētē :chii wōlēē chōōnēē nto wōlēē wēētii. Wuu nyooto wōlēē siktooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chiito.” ⁹ Kuteeb :Nikōtēēmō kule, “Yēyāktōōs :yooto kule nee?” ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Iyēku oob kāānēētiin ām kōōrēētaab *Isrāyēēl, so, -mēēnkētē ng'aleechu? ¹¹ Ānkētē kiyēē āmiitē āmwoowuung', ānkāārāru kiyēē kyaakas. Ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē ng'aleekyuu. ¹² Kwāāmwoowook ng'aleekaab kōōrooni, āmōōyēnwoo. Kunyi ii, omuuchē raat kule nee oōyēnchi ng'al chēē rubtooy keey āk Kaab Yēyiin? ¹³ Māmii :chii ām kōōrooni nyēē kiikuwo Kaab Yēyiin, nteenee *Wēritaab Chii nkit :nyēē kichōōnēē wōlooto. ¹⁴ Kuu yoo

3:3 Yoowa. 1:13 * **3:5** Imuuchāktōōs kōōbooru :ng'ālyoontooni bo 'bēeko' 'sichēētaab leekwa' kuuyu intōōwu :kwootēēk nto ikēērē :leekweet. Kōōsōōtyēēchinē :biiko alake kule ibooru :ng'ālyoontooni 'batisaneet'. **3:6** Yoowa. 6:63 **3:11** Yoowa. 3:32; 8:26 **3:12** Yoowa. 14:1-5 **3:13** Tān. 7:13-14

kiitōrōōrchinē *Muusa barak eereenaanaa†
 ām suurkwēēn, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, +/
 mākiitōrōōr Wēritaab Chii, ¹⁵ si yoo keekaaseenaa
 keyy :chii kunyōōru *soboontaab kibchuulyo.”

Soboontaab kibchuulyo

¹⁶ Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut
 kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey
 sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keyy
 lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr
 *soboontaab kibchuulyo. ¹⁷ Kimēēyooku
 :Yēyiin lakwanyii chokooruusta biiko nteenee
 chokooraraach. ¹⁸ -/ Mākiiruustooy chii nyoo
 keekaasee keyy lakwanaa. Nteenee iruustaayaat
 :nyoo -mēēkoosēē keyy, kuuyu kitay kookaasee
 keyy lakwani akeenke baateey bo Yēyiin. ¹⁹ Nto
 yoo / sikiiruusta chii kumii kule: Kiikuchō
 :lēbkēēyyēēt kōōrēēt, nteenee kucham :biiko
 mēēnānēēt kubo ng'ōōkisto nyēē yēyē. ²⁰ Chii ake
 tukul nyoo yēyē ng'ōōkisto kuwēchē lēbkēēyyēēt
 kuuyu imuuchē kutook :ng'ōōkisnyii. ²¹ Nteenee
 chiito nyoo yēyē ng'aleekaab manta, kuchōōnii
 wōlēē mii :lēbkēēyyēēt sukutook kule kiyēē yēyē,
 kuwuu wōlēē māktooy :Yēyiin.

Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt

²² Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii
 Yēērusālēēm bokubēēnyoot yēēmēētaab Yuuteeya
 ānkubātisāniis. ²³ Kimii :nkinee Yoowaana

† **3:14** /Kikēēyēwunēē eereenaanaa karneet. Yu kēērōōtoot :biiko
 kiyoo, kusobcho. **3:14** Kāāyit. 21:9; Yoowa. 12:32-34 **3:15**
 Yoowa. 20:31 **3:16** Yoowa. 3:36; 5:24; Room. 8:32; 1Yoowa.
 4:9-10 **3:17** Yoowa. 12:47 **3:18** Yoowa. 5:22 **3:19** Yoowa.
 8:12 **3:20** Ēfēēs. 5:11-13

kubātisāniisyē ām yēē / kikēēkuurēē Aynoon
yēē kilēēkitēē Salim wōloo ki chaang' :bēeko.
Kibēētii :biiko kwaak wōlooto / bokēēbātisānē.
24 (Kiyēyāktōōs :ng'aleechu kutoombo / keekerta
Yoowaana kāābrātiisyō.)

25 Kikwiilē keey :rubiik alake chēbo Yoowaana
ākoo Yuutāyiintēēt ake kubo ntāsimuutēkaab
kāātīlīlēt kurubta keey ākoo ātēbuutēkaab
Yuutayeeek. 26 Kunyoo, kubēēchi :rubiichooto
Yoowaana ānkumwoochi kule, “Kāānēētiintēēt,
tēēsōōtē chiichoo kyōōboontē keey ām biitēēt ake
nyēbo āynēētaab Yoortaan, chiichoo 'kiing'ālōolēē?
Mii :chiichooto kōōbātisāniisyē kuu nyiitēnyi,
ānkāākōōwuuyēēnēēch biiko tukul.” 27 Kuwālchi
:Yoowaana kule, “Māmii :chii nyēē nyōōru kiy yoo
mānāākōōkoochi :Yēyiin. 28 Kyōōkāsē āmwooyē
nkityō kule, ‘Anii mbonō *:Kāārārookiintēēt,
nteenee kisimāntōōwu ām inee.’ 29 Ām
saakweetaab kooyēyto, bo :murereet saanteet.
Nteenee kāng'iisyē :choorweetaab saantaanaa
ām kaab kooyēy nto yoo kāsē kung'ālōoloonu
:choorweenyīi kung'ērēchē. Kunyi kaakuchurta
:ng'erekweekyuu. 30 Māchāktōōs kutōrōriit
:Kāārārookiintēēt ānkāārēku :anii.”

Chiitaab kibkōōnkōy

31 Boonto :chii nyoo chōōnēē kibkōōnkōy
kāāmuukēywēēk kubiir chii ake tukul. Nto nyoo
bo ng'wēny kubo kōōrooni ānkung'ālōolē ng'aleek
chēē rubtooy keey āk ng'wēnyuuni. Wōō :nyoo bo
kibkōōnkōy kubiir chii ake tukul. 32 Mwoowu

3:24 Māarkō 1:14; 6:17 3:26 Yoowa. 1:29-34 3:28 Yoowa.
1:20 3:29 Mat. 9:15; Māarkō 2:19 3:31 Yoowa. 8:23; 1Yoowa.
4:5

:chiichoo bo kibkōōnkōy kiyēē kiikukasee
 koonyekyii āk yiitiikyii, -/ āmākēēkāsyinē
 ng'aleechaa. ³³ Nto nyoo kāsyinē ng'aleekyii
 kōōkiimē kule bo man :Yēyiin. ³⁴ Mwoowu
 :chiichoo /kikiyyookunēē kibkōōnkōy ng'aleekaab
 Yēyiin, kuuyu ikoochinē :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii
 kuyem. ³⁵ Chāmē :Yēyiin lakwanyii ānkiikurōōbchi
 kiy ake tukul. ³⁶ Chii nyoo ikoosēē keey lakwanaa
 kunyōōru *soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo
 mākāmē, mākōōng'woonchi :Yēyiin nyēē mānyōōru
 soboonoo.

4

*Kiiboorchi keey :Kāārārookiintēēt *Samaaryay-
 eek*

¹ Nto mii yoo, kukas *:Farisaayeeek kule kimii
 :Yēesu kōōyumē ānkōōbātisānē biiko chēē chaang'
 kubiir Yoowaana. ² Kubooyiit man maneebati-
 san :Yēesu chii, nteenee ki rubiikyii :chēē ki-
 ibātisāniisyē. ³ Yu kakas :Yēesu kule kāākōōnkēt
 :Farisaayeeek ng'aleechaa, kung'eetee Yuuteeya
 ānkutākyi keey Kalilaaya. ⁴ Nteenee ki ākoy kumur
 kōōrēētaab *Samaaryaa.

⁵ Kumii Samaaryaa, kuba ākoy *kiriinkēēt
 ake nyēē / kikēēkuurēē Sikaar yēē kilēēkitēē
 mbaraanaa kiikoochinē :Yāākōōbō wērinyii Yōōsēēf.
⁶ Kimii :riibkēētaab Yāākōōbō yooto. Kuyitē

3:32 Yoowa. 3:11 **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 5:20; 10:17;
 13:3; 14:10; 17:2 **3:36** Yoowa. 3:16 **4:2** Yoowa. 3:22 **4:5**
 Toowu. 33:14; 48:22

:Yēesu riibkoonoo, kikiikuriikta :asiista taman āk āyēēng', * kōōbuur ng'wēny, kuuyu kikiikuchaas.

⁷ Yooto kuchō :koorkēēt ake nyēbo *Samaaryaa. Kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, “Ikōōnoo bēēko ayye.” ⁸ Kikiikuba :rubiikyii bokwaal āmiik ām kiriinkoonoo. ⁹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Āyēku anii chēēbsāmooryāyiin, iyēku :inyiing' Yuutāyiin. So, imuuchāktōōs kule nee ārāmuung' bēy?” Kimwooy :koorkoonoo kuu nyooto kuuyu kimākāsyiintōōs :Yuutayeek āk *Samaaryay-eek. ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Nto 'kēēnkētē kiyēē kōōnu :Yēyiin, ānkiinkētē chiichi soomiing' bēy, nto 'kēēmwoochinē kukōōning' bēēkaab soboon.” ¹¹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, irāmēē nee bēēchoo -āmēēboontē terekyeet. Nto subak, kooy :riibkēēt. Kunyi ii, inyōōrchinē ānō :inyiing' bēēchooto bo soboon? ¹² Kikōōnēēch :kuuko acheek Yāākōbō riibkooni. Kiyyēē :inee bēēkaab riibkooni āk lōkōkyii kuboon to key boroobikyii. Imāchē iyib key :inyiing' kule ibiirē Yāākōbō?” ¹³ Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Āmē :melelta subak chii ake tukul nyēē yyēē bēēkaab riibkooni, ¹⁴ nto nyoo kayye bēēko chēē ākoochinē :anii, mākoy kwaam nyoo :melelta subak. Mākukoosunēē chiichoo :bēēkaab soboon ākookoy.” ¹⁵ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ānkiikōōnoo bēēchooto oō, lēyyē, simaama :melelta subak, amatachaaram bēy.”

¹⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Wēēkuur

* **4:6** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab lo ām ichēek ku asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek. **4:9** Luuka 10:33 **4:10** Yoowa. 7:37 **4:12** Yoowa. 8:53 **4:14** Yoowa. 7:37; 6:35 **4:15** Yoowa. 6:34

saanteeng'uung' ankookwaante keey ākoy yu.”
 17 Kuwālchi :koorkoonoo Yēesu kule, “-Māāboontē :anii saannyya.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Man. -Mēēboontē saannyya. 18 Kiikoomutiing' :murēnik muutu, āmā saanteeng'uung' mbo :chiichoo ōboontē keey kuu nyi. Man :kiyēē 'keemwaay.”

19 Yooto, kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Ntēē iyēku wōōrkooyoo! 20 Kikutunkyinēē mbo :kuuko Yēyiin lekemaani. Ām nee sōōmwooyē :akweek Yuutayeek kule wōlēē yemaat /kēēkutunkyinēē Yēyiin ku Yēērusālēēm?”

21 Kimwoochi :Yēesu kule, “Kas kiyēē āmwooyē, makuyit :bēsyēēt nyēē mākoy kukutunkyinēē :biiko Baaba Yēyiin lekemaani nto ku Yēērusālēēm.

22 Ōkutunkyinē :akweek Samaaryayeek kiyēē -mōōnkētē, nto acheek kiinkētē kiyēē kēēkutunkyinē kuuyu bununēē :kaararaacheet Yuutayeek. 23 Nteenee makuyit :bēsyēēt, ankookuyit mbo kēny, yēē mākukutunkyinē :biiko Baaba ām Tāmirmiryēēt āk manta. Biiko chēē sooyē kuu nyooto chēē mächē :Baaba.

24 Yēyiin ku tāmirmiryō. Kunyoo mächāktōōs / kēēkutunkyinē ām Tāmirmiryēēt āk manta.”

25 Kumwooy :koorkoonoo kule, “Ānkētē kule mākuchō *:Kāārārookiintēēt, nto yoo kächō, māköōboorwēēch kiy ake tukul.” 26 Kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē nyiitēnyi ng'āloolung'!”

27 Ām āsiiswēchooto kōōyēēw :rubiikaab

4:19 Kiruu. 18:18; Mat. 21:11, 46; Yoowa. 9:17 4:20 Kiruu. 12:5-14 4:22 Room. 9:4 4:24 Yoowa. 3:3-8; Yēyuut. 2:11; 10:44-46; 2Kōōr. 3:17; Filib. 3:3 4:25 Luuka 22:67; Yoowa. 1:41; 7:26, 31; 10:24; 11:27 4:26 Yoowa. 9:37

Yēesu. Kiilat miisin kukas kumii kung'āloolē :Yēesu āk koorko. Nteenee māmii :nyēē kikany kuteebēe koorkoonoo kule, “Imāchē nee?” nto kulēenchi Yēesu, “Ōmwooyē nee āk koorkooni?” ²⁸ Kubakaakta :koorkoonoo tērēētaab bēēko ankooyeey areet akeenke ākoy kiriing' ānkumwoochi biiko ām wōlotoo kule, ²⁹ “Biikyoo, ankookwaa bookas chii nyēē kāmwoowoo kiy ake tukul nyēē kyaayey! Kut ku mā inee *Kāārārookiintēēt?” ³⁰ Kung'ēētyo :biikaab kiriinkoonotoo ānkutākyi keey wōlēē kimii :Yēesu.

³¹ Kuwēētii koorkoonoo, kusaaysaay :rubiik Yēesu kule kwoomiis. ³² Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Āboontē āmnyoo nyēē -mōōnkētē :akweek.” ³³ Kwaam rubiik mēt ankuteebēe keey kule, “Ara mii :chii nyēē kāākuyibchi āmnyoo?” ³⁴ Kumwoochi :Yēesu rubiichotoo kule, “Āmnyoontēenyuu ku ayey mākuutēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo ānkāāwoong'u yiisyēēt nyēē kimākwoo chaayey. ³⁵ Ōmwooyē sōō nee kule, ‘Kāākung'ēt :ārook ang'wanu / kēēkēsiiis'? Kāāmwoowook kule, ōrōōtootē mbareenichuut. Kaakuleelakiitu nyēē kaakuyem / keekes. ³⁶ Kāākutoow :kēsiisyēēt kēny / ānkāākiibēruur kēsiintēēt. Mii kukēsē āmnyoontēētaab *soboontaab kibchuulyo sukung'erech :nyoo choonsē āk nyoo kēsiisyē. ³⁷ Man ng'ālyoontoonoo / kēēmwooyē kule, ‘Choonē :ake, kukes :ake.’ ³⁸ Kāāyooktook bōōkēsiisyē ām mbar nyēē manooyey yiisyō. Kitoowu :alake yiisyēēt nteenee boowaang'te :akweek.”

³⁹ Kicham :biikaab Samaaryaa chēē chaang' ām kiriinkoonoo *Kāārārookiintēēt, yu kāwokumwoochi :koorkoonoo kiy ake tukul nyēē kimwoochi :Yēesu. ⁴⁰ Nto yu kabokukwa :bichoo bo Samaaryaa yooto kimii :Yēesu, kusaaysaay Yēesu kōōbuurto keey icheek. Kucham :Yēesu kōōbuur wōlooto bēsyōōsyēk āyēēng'. ⁴¹ Kiikaasee keey :biiko alake subak chēē chaang' inee kubo kiyēē kimwooy. ⁴² Kimwoochi :bichoo koorkoonoo kule, “Mēēbērē kakiikaasee keey Yēesu kuuyu 'kēēmwoowēech, nteenee kuuyu kaakeekas :acheek nkit kiyēē mwooyē. Kāākiinkēt kule inee ku Kāārārookiintēēt man nyēbo biiko tukul.”

Kiisoob :Yēesu wēritaab kāāntōōyiin

⁴³ Nto yu kāākubēēni :Yēesu wōlooto bēsyōōs āyēēng', kutas taay āk baannyii ākoy Kalilaaya. ⁴⁴ Mānāāwokuminy :Yēesu kiriinkēēng'waa Nāāsārēēt kuuyu kikiikumwooy :inee nkit kule, -/ mākēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām kōōrēenyii. ⁴⁵ Nto yu kayit Kalilaaya, kutorooch :biiko kuuyu kikiikukas :icheek kiyēē kiyey :Yēesu ām Yēērusālēēm yoo kibēētii bokwoomē saakwaanaa bo Keeytaayeet.

⁴⁶ Nto mii yoo kuwo kiriinkēētaab Kaana wōloo kiwēēchēē bēēko kuyēk tifaayiik. Kimii :kāāntōōyiintēēt ake kaab bāytooyiintēēt ām kiriinkēētaab Kaabernaam nyēē kiboonto wērinyii nyēē kimnyoonē. ⁴⁷ Yu kawokukas :kāāntōōyiintonoo kule kāākuchōōnēē :Yēesu Yuuteeya, wokusaaysaay kuchō Kaabernaam

chokōsoobchi wērinyii nyēē ki lalaat miisin.
 48 Yu kayit, kumwooy :Yēesu kule, “Ām nee yu
 mächē :biiko alake ayey kiy nyēbo kwōng'uut
 nto iyēchinē ng'aleekyuu?” 49 Kumwoochi
 :kāāntōōyiintonoo Yēesu kule, “Keebe oō,
 mokoryoontēēt, kumanaang'et :leekweet.”
 50 Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Wēēchi keey kaa,
 kāākusob :lakwang'uung'.” Kiiyēnchi :chiichoo
 kiyēē kimwoochi :Yēesu.

51 Nto lētuunoo kumii :kāāntōōyiintonoo
 kōōyēyē, kutuuyēē motwoorikyii kēēlto.
 Kumwoochi :choo kule, “Kāākusob :wēring'uung'!”
 52 Kuteebēē :kāāntōōyiintonoo bichooto kule, “Ko
 tyaa :asiista kukāykāyitu :wēēriit?” /Kēēlēnchi,
 “Kō asiista akeenke lang'at kosolēny.”† 53 Kusēw
 :kwaan kule kō tēē yooto :asiista kumwoochinē
 :Yēesu kule, kāākusob :leekweet. Kunyoo, kiikaasee
 keey :chiichoo āk kanyii tukul Yēesu. 54 Ki
 kwōng'uutyēētaab āyēēng' :nyiiitēnyi kuyēyē
 :Yēesu kuchakee kēyēēwunēē Yuuteeya kuchō
 Kalilaaya.

5

Kiisoob :Yēesu chii ām Kibōōytaab Beteesta

1 Kuwo :Yēesu lētuunoo Yēerusālēēm wōlēē
 kimii kuyēyēē :Yuutayeek saakweet. 2 Kimii
 :kibōōyto ake nyēē kilēēkitēē yēbo Oreetaab
 Kēēchiirēk nyēē kikiimuut :kēēlwookik muutu

4:48 Mat. 12:38-39; Māārko 8:11-12; Luuka 11:29; Yoowa. 6:30
 † 4:52 Kiyēyiyēē :Yoowaana kāāyitiisyēētaab āsiiswēk kurubē
 nyēbo Rooma. Asiistaab tisab ām icheek ku asiistaab akeenke ām
 acheek. 4:53 Mat. 8:5-13 4:53 Yoowa. 2:23 4:54 Yoowa.
 2:11

chēē kitinyē wuurwēēt. / Kēēkuurē yooto ām kuutiitaab Yuutayeek kule Beteesta. ³ Kimii :biiko chēē kimnyoontōs chēē kimurēē keey ng'wēny ām kēryōōsyēchooto. Kikōryootiin :alake, kusōnkōchootiin alake āk chēē kichunkutootiin.*
⁵ Kikiikusyēn :akeenke ām bichoo kēnyiisyēk sosom āk sisiit. ⁶ Yu kakas :Yēesu chiichooto kukārintit ām yooto kōōnkēt kule kikiikusyēn kēnyiisyēk chēē chaang'. Kuteebee chiichooto kule, “Imāchē isob?” ⁷ Kuwālchi :chiichoo kule, “Mokoryoontēēt, māmii :chii nyēē kawiiira kibōōyoo yoo wērwerē keey :bēēko. Yoo kātāāsyēēmē, kāsimekōōwut :ake kēny.” ⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ng'eet ankiinam kisyeeereeng'uung' ānkiiwēesyēt.” ⁹ Kusob :chiichooto bakeenke. Kinam kisyeeereenyii ānkuwēēchi keey!

Kikwiil:kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēesu

Kuyēyāktōōs :ng'aleechu, ki bēsyēētaab Sabaato. ¹⁰ Kunyoo, kumwoochi :kāāntōōyikaab Yuutayeek chiichoo /kākiisoobē kule, “Inkēt kule bēsyēētaab *Sabaato ra? Māchāmuung' :kiruutēkyoo inamaate kisyeeereet.” ¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, “Chiichoo kēesooboo :nyēē kāmwoowoo anam kisyeeereenyuu ānkāāwēesyēt.” ¹² Kuteebee :bichoo kule, “Chii ng'oo :nyooto kāmwoowuung' inam

* **5:3** /Kikēētāsyi ām siruutēk alak ng'aleechu: ānkikānyē kuwērwerē keey :bēēko. /Kikēētāsyi ām siruutēk alak subak kērēywoontēētaab 4: Kicham kurēku :malayikeetaab Yēyiin kibtaman ānkuwērwerē bēēko. Nto chiito nyoo kāsimekōōwut kibōōyoo yoo kāwērwerākii :bēēchoo, kusobēē bōōr ake tukul nyēē kōboonto. **5:9** Māarkō 2:10-11 **5:9** Māarkō 2:27-28; Yoowa. 5:16, 18; 7:21-22; 9:14 **5:10** Chuy. 20:8-10; Cherem. 17:21-22

kisyeeeng'uung' ānkiiwēesyēt?" ¹³ Kimēēnkēt :chiichoo /kikiisobē kule ki ng'oo :nyooto, kuuyu kikiikubotyī :Yēesu wōlēē kimii :biiko chēē chaang'. ¹⁴ Nto yityo, chokunyōōrchi :Yēesu chiichooto biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimwoochi kule, "Kēēsob oob? 'Keekas, -mataweeyey ng'ōōki kuuyu imuuchē kuchōōnchiing' :mnyaat."

¹⁵ Kiwokumwoochi :chiichoo kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kule Yēesu nyi kiisobē inee. ¹⁶ Yooto, kutoow kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kuwus Yēesu kuuyu kiisobiis ām bēsyēētaab *Sabaato. ¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo kule, "Tākuyēyiisyē :Baaba anii, kunyoo āyēyiisyē :nkanii." ¹⁸ Kiyey :ng'aleechaata kusyeem :kāāntōōyichoo kubakach Yēesu. Kimāmāchē baateey kubakach kuuyu kiisobiis ām bēsyēētaab Sabaato, nteenee kuuyu kimwooy kule kwaan :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē ibooru kule kii-āyēēchēē keey :inee Yēyiin.

Nyōōrtooy :Leekweet kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Kwaan

¹⁹ Kunyi, kimwoochi :Yēesu bichoo kule, "Kāāmwoowook, māyēyēē keey :Leekweet ng'al nkit, nteenee kāsēē Kwaan. Kunyoo, kiyēē yēyē :Kwaan, kuyēyē :nkinee Leekweet kiyooto. ²⁰ Chāmē :Kwaan Lakwanyii ānkōōboorchinē kiy ake tukul nyēē yēyē :inee. Mākōōboorchi mbo tukuuk chēē biirē chēbo ra ankumoolat :akweek tukul ng'aleechaata. ²¹ Kuu yoo ing'ēētē

5:13 Mat. 8:18; 13:36; Yoowa. 6:15; 11:54; 12:36 **5:14** Mat. 12:45; Yoowa. 8:11; Yāāk. 5:16 **5:18** Yoowa. 1:34; 3:35; 7:1; 8:16, 19; 10:17-18, 29-38; 14:8-11, 20, 28; 15:9-10; 16:27-28; 17:1-26
5:19 Yoowa. 1:34 **5:20** Yoowa. 3:35

:Kwaan chii nyoo kaakume ānkōōkoochi soboonto, kōōkoochinē :nkinee Lakwanyii biiko soboonto choo kaakucham kōōkoochi. ²² -Mēētiilchinē :Kwaan chii ng'al. Nteenee kiikōōkoochi Lakwanyii kāāmuukēywēēk tukul kōōtiilchi biiko ng'al, ²³ sukung'eet kukoonyit :biiko tukul Leekweet kuu wōloo koonyititooy Kwaan. Nto chii nyoo mākoonyitē Leekweet kumākoonyitē nkinee Kwaan nyoo kiiyooku.

²⁴ !Kāāmwoowook, chii nyoo kāsē ng'aleekyuu ānkōōkoosēē keey Baaba nyoo kiiyookwoo, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. Kiikusiirtēē meet ānkunyōōr soboonto nyēē -/ mēēkiitiilchinē ng'al. ²⁵ !Kāāmwoowook, mii kuyitu :bēsyēēt, ankookuyit :bēsyoonotoo yēē makukas :biiko choo kiikubootyo kiyēē mwooyē :Lakwataab Yēyiin. Nyōōru soboonto :biiko choo kēēyēnchi ng'aleechaa. ²⁶ Kuu yoo chōōnēē :soboonto wōlēē mii :Kwaan, kiikuyey :Kwaan kuchōōnēē :soboonto wōlēē mii :Leekweet. ²⁷ Kiikōōkoochi :Kwaan kāāmuukēywēēk kōōtiilchi chii ng'al, kuuyu *Wēritaab Chii :inee. ²⁸ -Moolat ng'aleechu. Makuyit :bēsyēēt nyēē makukas :biiko tukul choo kiikubēk kuutiinyuu, ²⁹ nto yoto makukwaanee mbēērōōsyēkwaa. Choo kiikuyey ng'aleek chēē kāroomēch mākunyōōr soboonto nyēē lēēl. Nteenee mākubootyo :choo kiikuyey ng'aleek chēē miyootēch. ³⁰ -Māāyēyēē keey kiy, nteenee ātiilē baateey kiyēē mwoowoo :Baaba

5:21 Yoowa. 11:25 **5:22** Yoowa. 3:18; 5:27, 30; 9:39; 12:47-48; Yēyuut. 10:42; 1Yoowa. 2:28; Yuuta 14-15 **5:23** Filib. 2:10-11

5:24 Yoowa. 3:16; 5:22; 8:51; 10:28; 11:25-26; 14:6; 17:2; 20:31; 1Yoowa. 2:25; 3:14; 5:11 **5:26** Yoowa. 1:4

41 -Māāmoong'tēē keey kule kusilo :biiko,
 42 nteenee ānkētook wōlēē ōwuuyē. Ānkētē kule
 -mōōboontē chamateetaab Yēyiin ām moonikwook.
 43 Kyāāchōō wōlēē ōmiitē ām kaayneetaab Baaba,
 nteenee otay otaachaa. Nto yoo kāchō :chiito
 ake ām kaayneenyii nkit, ōchāmē :akweek
 nyooto. 44 Ōmuuchē raat ōyēnwoo kule nee
 yoo bēre :chii ām akweek nto /kēēsil kusiir yēē
 kātōōchēēng'ē kusilook :Yēyiin? 45 -Moosoot naas
 kule +maamwaaytaak :anii ām wōlēē mii :Baaba.
 Nteenee chiito nyēē mwooytook ku *Muusa
 nyoo ōyēēlchinē ām kāāsōōtēywēēkwook. 46 Nto
 kyōōyēnchi Muusa, nto kōōyēnwoo kuuyu kisir
 :Muusa ng'aleek kurubta keey āk anii. 47 Nteenee
 yoo -mōōyēnchinē kiyēē kisirē :Muusa ii, ōyēnchi
 kule nee kiyēē āmwooyē :anii?"

6

*Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk
 muut
 (Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Luuka
 9:10-17)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kwoochi :Yēēsu komosta
 nyiin ake bo Tōōliilēētaab Kalilaaya. /Kēēkuurē
 tōōliiloonoo kaayneet ake kule Tibeerya. ² Yooto
 koosaab :biiko chēē chaang' sakaramteet kurub
 inee kuuyu kikiikukas ng'aleek chēbo kwōng'uut
 chēē kiyēchi :inee biiko choo kimnyoontōōs. ³ Yu
 kayit biitooonoto, kootooch āk rubiikyii ākoy

5:41 Yoowa. 7:18 5:44 Yoowa. 12:43 5:46 Kiruu. 18:15,
 18; Luuka 24:27, 44; Yēyuut. 3:22, 26; 7:37; 13:32-33 5:47 Luuka
 16:31 6:2 Yoowa. 2:23

lekem ānkuwokōōbuurto ng'wēny. ⁴ Kikiikuriik yooto :bēsyoōsyēk chēē āmēē :Yuutayeek *Saakweetaab Keeytaayeet.

⁵ Yu kakas :Yēēsu kukwoonchinē :biiko chēē chaang', kuteebēē Filibō kule, “Kēēnyōōrchinē ānō āmiik chēē kēēbāyēē bichu tukul?” ⁶ Kitēēbēē :Yēēsu Filibō ng'aleechaa buch kutyēmē. Kiinkētē :inee kiyēē kimakuyey. ⁷ Kuwālchi :Filibō Yēēsu kule, “Ānkoo nto /kakyaalta kiy ake tukul nyēē /kēēboonto, -/ mākēēnyōōru beesaan chēē yēmē kyoolchinēē bichu āmnyoo kisich nyēē kaam.” ⁸ Kumwooy:Antereeya nyoo ki rubiintēētaab Yēēsu ānkituubcho āk Simōōni Bētērō kule, ⁹ “Mii yu :wēēro nyēē boonto mukaatiin muut āk *burburiinēk āyēēng' chēē minkēēch, ara yēmē :chooto keebayee bichu tēē chu tukul?” ¹⁰ Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kuyey biiko kōōbuur ng'wēny ām yēbo keewet. Kimāchē kuyitē :bichu murēnik kisyēērōōk muut.

¹¹ Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy, nto yityo, /kēēbchēchinoot bichoo. Kiyey nkicheek burburiinēchooto kuu nyooto. Kiyem :biiko tukul. ¹² Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Ōruruuch choo kāng'ēt.” ¹³ Kōōruruuch :rubiik koonyiit kērēboonik taman āk āyēēng'. ¹⁴ Yu kabokukas :biiko ng'ālyoontooni bo kwōng'uut kiyey :Yēēsu, kumwooy kule, “Kubooyiit man, *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichi nyoo /kikēēmwooyē kule mākuchō kōōrēēt.” ¹⁵ Kiinkētē

6:3 Mat. 5:1 **6:4** Yoowa. 2:13 **6:8** Māārko 1:16; 13:3; Yoowa. 1:40; 12:22 **6:11** Yoowa. 21:9, 13 **6:14** Kiruu. 18:15, 18; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21; 4:19; 7:40; 9:17; Yēyuut. 7:37; 13:32

:Yēesu kule kimāchē :bichoo bokunam inee kukērchi koong' kuyēk bāytooyiintēēt. Yooto koosikta kuwo lekem.

Kiwēesyētēē :Yēesu bēēko barak
(*Mataayo 14:22-33; Māārko 6:45-52*)

¹⁶ Yu kāākwimēn, kurēkto :rubiikaab Yēesu ākoy tōōliil. ¹⁷ Kulaany mwēēnkēēt ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Kaabernaam. Kināmchi :mēēnānēēt bichoo wōloto kumāboonto keey Yēesu. ¹⁸ Kichō :wusōōnēēt ankusyool bēēko. ¹⁹ Yu kikiikuba :rubiichoo ām lōōyinto nyēē kiyitē kiilomiitaanik muut nto ku lo, kukas Yēesu kumii kuwēesyētoonunēē bēēko barak kutākyinē keey mwēēnkoonoto. Kimuuyo :rubiichoo miisin. ²⁰ Yooto, kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōmuuyē, nto yu anii :nyoo!” ²¹ Kutaach :rubiik Yēesu kuchō mwēēng'. Yooto, kuchaakta :mwēēnkēēt ākoy sakaramteet wōlēē /kikēēmākyinē wokōōyyoonyēē.

Āmnyoo :Yēesu nyēbo soboonto

²² Yu kāwokuyyeech :kōōrēēt, kōōnkēt :biiko choo king'ētunēē komosta nyiin ake bo tōōliiloonoo kule ki mwēēnkēēt akeenke baateey nyēē kimii yooto. Kiinkētē :bichoo kule kimanaabeeta keey :rubiik Yēesu. ²³ Yooto, kukwaanee :mwēēnkōōsyēk alake *kiriinkēētaab Tibeerya ānkubokōōyyoonyēē yēē kilēēkitēē :yoo kyoomiisyēē :biiko. ²⁴ Bērē kukas :biiko kule kāmēētākumii :Yēesu āk rubiikyii, kulaany mwēēnkōōsyēchoo kuba *kiriinkēētaab Kaabernaam bokucheeng'aat Yēesu.

²⁵ Yu kābokunyōōrchi Yēesu wōloto, kuteebee kule, “Kāānēētiintēēt, 'kēēyitu wōli kutyaa?”

26 Kuwālchi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, ōchēēng'ootoo kuuyu kwōōbiyoong'iisyē āmēēbērē kuuyu kwookas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.
 27 -Mōōbēng'tēē chēēng'sēētaab āmit chēē bēku, nteenee ōnēmchi keey ōchēēng'ē āmnyoontēētaab kibchuulyo. Āmnyoontoonoo ku nyoo kōōnook *:Wēritaab Chii, kuuyu inee :nyēē kiikōōkoochi :Baaba Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kuu nyooto.”
 28 Kuteebee :biiko Yēesu kule, “Ara, kēēyēyē kule nee sikiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin?”
 29 Kuwālchi :Yēesu kule, “/ Kiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin /kukiikaasee keey chiito nyoo kiiyooku :inee.” 30 Kuteebee :bichooto Yēesu kule, “Kiy nee nyēbo kwōng'uut nyēē +meeyey sikiikaaseeniing' keey? 31 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn, kuu yoo mwooyē :siruuṭēkaab Yēyiin kule, ‘Kiikoochi kwaam āmnyoontēēt nyēē chōōnēē barak.’†”
 32 Kumwoochi :Yēesu nanyuun bichoo kule, “! Kāāmwoowook, -moosoot sōō baateey kule kikōōnook *:Muusa āmnyoontoonoo kichōōnēē barak, nteenee ōsōōtē kule kōōnook :Baaba āmnyoontēētaab man kuchōōnēē kibkōōnkōy.
 33 Āmnyoontēētaab Yēyiin ku nyoo chōōnēē kibkōōnkōy ānkuyibchinē biich soboonto.” 34 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Ikōōnēēch kwaak āmnyoontoonooto.” 35 Kumwooy :Yēesu kule, “Anii :āmnyoontoonooto bo soboon. Moomē :kēmēy chiito nyoo kāchō wōlēē āmiitē. Nto nyoo keekaaseenaa

6:26 Yoowa. 2:11 **6:30** Mat. 12:38; Māārko 8:11; 13:22; Yoowa. 4:48; 1Kōōr. 1:22 † **6:31** Tyēēnwookik 78:24 **6:31** Chuy. 16:4, 15; Kāāyit. 11:7-9; Neem. 9:15; Tyēēn. 78:24 **6:34** Yoowa. 4:15

keyy kumoomē :melel. ³⁶ Kuu yoo kātāāmwoowook, kookasaa -āmōokoosēēnoo keyy. ³⁷ Chii ake tukul nyoo kākōōno :Baaba, kuyēku nyeenyuu nyēē mākooy akwet bēsyēēt ake. ³⁸ Kyāāchōōnēē kibkōōnkōy sichaayey kiyēē mächē :Baaba nyoo kiiyookwoo mēēbērē kyāāchōōnii chaayey kiyēē āmächē. ³⁹ Mākwoo :Baaba kule -māāboot chii mbo akeenke ām choo kiikukōōno, nteenee +maang'eet ake tukul bēsyēētaab tabanta. ⁴⁰ Man, mākyinē :Baaba *soboontaab kibchuulyo biiko tukul choo ikoosēēnoo keyy.”

⁴¹ Yooto kutoow :kāāntōōyikaab Yuutayeek koong'unyng'uuny kuuyu kimwooy :Yēesu kule, inee ku āmnyoontēēt nyēē chōōnēē kibkōōnkōy. ⁴² Kimwooy :bichoo kule, “So, mā wēritaab Yōōsēēf :chiichi? Ntēē kiinkēt kwaan āk kaamet. Am nee sukumwooy raat kule chōōnēē :inee kibkōōnkōy?” ⁴³ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Moong'unyng'uuny. ⁴⁴ Māmii :chii nyēē imuuchē kuchō wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba nyoo kiiyookwoo. Yoo kāākuchō, +maang'eetee meet bēsyoonoo bo tabanta. ⁴⁵ /Kikeesir ām siruutēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin kule, ‘Makooneet :Yēyiin biiko tukul.’† Chii nyoo kaakukas kāānēētiisyoonoo ānkusēw, kuchōōnii wōlēē āmiitē. ⁴⁶ Mēēbērē kaamwaay yooto kule kiikukas :chii Baaba nteenee anii nkit nyoo āchōōnēē wōlēē mii :inee nyēē kyaakas. ⁴⁷ !Kāāmwoowook, chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keyy kuboonto :nyoo kēny

6:35 Yoowa. 4:13-14; 6:48-58; 7:37 **6:36** Yoowa. 20:29; 16:9

6:37 Yoowa. 17:2, 24 **6:38** Māārko 14:36; Yoowa. 4:34 **6:39**

Yoowa. 10:28; 17:12; 18:9 **6:40** Yoowa. 5:24 **6:42** Māārko 6:3

† **6:45** Isa. 54:13 **6:46** Yoowa. 1:18

*soboontaab kibchuulyo. ⁴⁸ Anii :āmnyoontēētaab soboonto. ⁴⁹ Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn nteenee kiikubēk :bichoo tukul. ⁵⁰ Nteenee mābotē :chii nyoo kaam āmnyoontooni chōōnēē kibkōōnkōy. ⁵¹ Anii :āmnyoontoonoto chōōnēē kibkōōnkōy. Yoo kaam :chii mākunyōōr soboontaab kibchuulyo. +Māākōōnu bōōrnyuu kuyēk āmnyoontēēt nyēē sukōōsoob kōōrēēt.”

⁵² Kiyey :ng'aleechu kukōōrōmiitu :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek miisin. Kimwooy kule, “So, imuuchē kule nee :chiichi kukōōnēēch bōōrnyii kyaam?” ⁵³ Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāāmwōowook, yoo kamoo-am bōōrtaab *Wēritaab Chii ankooyyee korotiikyii, mākoy ōnyōōru soboon. ⁵⁴ Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyyee korotiikyuu, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. +Maang'eetee chiichoo meet ām bēsyēētaab tabanta. ⁵⁵ Āmnyoo nyēbo man :bōōrnyuu ānkubo koomānuut :korotiikyuu. ⁵⁶ Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyyee korotiikyuu, mākunoomnyo āk anii ānkāānoomnyē āk inee. ⁵⁷ Kuu yoo āminyēē kāāmuukēywēēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo, mākuminyēē :nkinee chiito nyoo kaam bōōrnyuu kāāmuukēywēēkyuu. ⁵⁸ Anii :āmnyoontoonoto kichōōnēē kibkōōnkōy. Makerkey :āmnyoontoonoo āk nyoo kyoomē :biikyoo choo kibo kēny, ānkoo kyaam, kibēk. Chiito nyoo kaam āmnyoontooni kunyōōru soboontaab kibchuulyo.” ⁵⁹ Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechaa kumii kōōnēētiisyē ām *kōōtaab

saayeet ām Kaabernaam.

Kiichuchuuyee keye :rubiik chēē chaang' wōlēē mii :Yēesu

⁶⁰ Yooto kakas :rubiikaab Yēesu ng'aleechu, kumwooy :wōlēē wōō kule, “Māku nkoolat :ng'aleechu! Ng'oo :nyēē sukoomuuch!”

⁶¹ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimii kōōyiyimē rubiik. Yooto, kumwoochi kule, “So, kāyēk kāānākuut :ng'aleekyuu? ⁶² / Keemwa baa, kule nto kookas *Wēritaab Chii kōōyēyē kibkōōnkōy, nto kāwuuyiitu nee? ⁶³ Kōōnu :Tāmirmiryēētaab Yēyiin soboonto nyēē mākōōnu :kāāmuukēywēēkaab chii. Kōōnu :ng'aleek choo kāāmwoowook soboonto kuuyu kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁶⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, mii :alake ām akweek chēē -mēēkoosēēnoo keye.” Kiinkēt :Yēesu kung'eetee kēny kule ki mbo ng'oo :chēē kimēēkoosēē keye inee ānku ng'oo :nyēē kimakuchaamta inee. ⁶⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ki ng'ālyoontoonoto :nyoo kyāāmwooytēē kule, māmii :chii nyēē chōōnii wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba.”

⁶⁶ Kiichuchuuyee keye Yēesu :biiko chēē chaang' kung'eetee yooto. ⁶⁷ Yooto kuteebee :Yēesu rubi-ichoo ki taman āk āyēēng' kule, “Ōmāchē :nkakweek obakaakta?” ⁶⁸ Kuwālchi :Simōōni Bētērō kule, “Keebe ānō oō, Mokoryoontēēt? Ntēē iboontē :inyiing' lōkōōy chēbo soboontaab kibchulyo. ⁶⁹ Kiikoosēēniing' keye ānkēēchāmē kule inyiing' *Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii

6:63 Yoowa. 3:5-8; 1Kōōr. 15:45; 2Kōōr. 3:6 **6:64** Yoowa. 13:11; 16:9 **6:65** Yoowa. 6:44

:Yēyiin.” ⁷⁰ Yooto kumwoochi :Yēesu kule, “Akweek oob rubiik taman āk āyēēng' chēē kyāāk wēyook anii? Nteenee mii :nyēē kibrōkōsyoo ām akweek.”
⁷¹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto, king'āloolēē Yu-uta Iskaryoot nyēē kimii wokuchoomtooy inee.

7

Kitāchiin :Yēesu āk ng'aleekaab mbo ng'eetaabkaamet

¹ Yu kāākuyityo, kōōnēētiisyootēē :Yēesu Kalilaaya. Kimāmāchē kuwēēsyētootēē Yuuteeya kuuyu kimāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kubakach. ² Yooto, kikiikuriik :Yuutayeek kwaam *Saakweetaab Kēryōōsyēk. ³ Kumwoochi mbo :ng'eetaabkaamet Yēesu kule, “Ing'eetee yu ānkiwē Yuuteeya sukukas rubiikuuk chēbo wōlooto tukuuchu bo kwōng'uut chu iyēyē. ⁴ Māchāktōōs ibooru keey nyēē karaam siitooku. Kunyoo, kany kutookunēē kōōrēēt :ng'aleechu bo kwōng'uut.”
⁵ Kimēēkoosēē keey mbo :ng'eetaabkaamet Yēesu. ⁶ Yooto kumwoochi :Yēesu icheck kule, “Manaayit :bārooyinnyuu nyēē yemaat nteenee oyeyaate :akweek kiyēē ōmāchē. ⁷ Mā akweek chēē wēchook :biikaab kōōrooni, nteenee wēchoo anii kuuyu āburyoong'tooy icheck kubo rōkōs nyēē yēyē. ⁸ Obe :akweek saakwaanaa kuuyu manaayit :bārooyinnyuu.” ⁹ Yooto kung'ētunēē :Yēesu Kalilaaya.

6:69 Māarkō 8:27-30 **6:69** Māarkō 1:24 **6:71** Yoowa. 12:4
7:1 Māarkō 3:6; 6:19; Yoowa. 5:18; 7:19-20, 25; 8:37, 40; 11:53
7:2 Chuy. 23:16; Laawī. 23:33-43; Kiruu. 16:13-15 **7:5** Yoowa. 16:9 **7:6** Yoowa. 2:4 **7:7** Yoowa. 15:18-19

*Kichuunchuun :Yēesu āk kāāntōōyikaab Yuutay-
eek*

¹⁰ Nto yu kaakuba mbo :ng'eetaabkaamet, kuwaayta keey Yēesu ākoy Yēerusālēm. ¹¹ Kimii :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kuchēeng'eē Yēesu wōlooto. Kitēēbootē kule, “Mii ānō :chiichoo oō?” ¹²⁻¹³ Kichoomootē :biiko wōlēē wōō kung'āloolēē Yēesu kuuyu kiiywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeeek. Kimwooyē :bichoo alake kule, “Karaam :chiichoo.” Kumwooyē :alake kule, “Buryo, ibērbēērootē biich.”

¹⁴ /Kikyaam saakwaanaa nto miitē kwēēn āk kwēēn, kuwo :Yēesu *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kōōnēētiiis. ¹⁵ King'woonchi kāāntōōyikaab Yuutayeeek:wōlēē kiinēētitooy :Yēesu kut kumwooy kule, “Kēēnkētēē nee :nkinee nyi siruutēkaab Yēyiin āmēēbērē kiikusumānchi?” ¹⁶ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Ng'aleek chēē ānēetook mēēbērē cheechuu, nteenee kwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nyoo kiiyookwoo. ¹⁷ Chii nyoo kakwey kuyey kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōnkēt yoo kwoonēē :ng'aleekyuu wōlēē mii :Yēyiin, nto cheechuu nkit. ¹⁸ Chiito nyoo ng'āloolē ām kāāmuukēywēēkyii, kumāchē :nyoo kule / kēēkoonyit. Nteenee āmāchē anii kunyōōr koonyit :nyoo kiiyookwoo. Achurtaat ānkāāyyoong'unēē manta. ¹⁹ Kikōōnook *:Muusa kiruutēk āmāmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē riibē kiruutēchoo. So, omāchē obākākyoo nee?” ²⁰ Kumwoochi :biiko kule, “Kiikubunuung' :mēt ēē? So, ng'oo :nyēē māchē

7:11 Yoowa. 11:56 **7:12-13** Yoowa. 9:22 **7:15** Määrkō 6:2;
Luuka 2:47 **7:16** Yoowa. 12:49; 14:10 **7:18** Yoowa. 5:41; 8:50;
12:43 **7:19** Yoowa. 1:17; Room. 2:17-24

kubakachiing'?" ²¹ Koomiiny :Yēesu mēt ankutas taay kule, "Kyaayey kiy akeenke baateey nyēbo kwōng'uut ām Sabaato. King'woonchook akweek tukul :kiyooto. ²² Mwooyē :siruutēkaab Muusa kule ōmurootānē wēeriik ām bēsyēetaab sisiit. (Kubooyiit man mēēbērē Muusa nyēē kimwooyē, nteenee mbo kuukoong' chuut kibo taay.) Kōōnook :yooto ōmurootānē wēeriit ām bēsyēetaab Sabaato yoo /kikēēsichē yēē Sabaato. ²³ Kunyoo, yoo ākoo /kiimurootānē wēero bēsyēetaab Sabaato ōtiltooy kiy kisich buch, /simākyiiri kiruutyoonoo bo Muusa ii, kubo nee ōnyēērchoo anii yoo kāāsoob chiito kumukuul ām bēsyēetaab Sabaato? ²⁴ -Mōōtuchinē ng'al buch kukōōkāsunēē saang', nteenee mächāktōōs ōlyēbē ōyyoong'unēē manta."

Kicham :biiko chuut alake kule Kāārārookiintēēt :Yēesu

²⁵ Kimwooyē :biikaab Yēerusālēēm alake kule, "Mā chiichi nyoo /kēēmāchē /keebakach? ²⁶ Nto yu inee :nyi mii kung'ālōolēē taayeetaab biiko āmēēbērē mwoochinē :kāāntōōyikyoo kiy." Kulē :alake "Ara kāākōōnkēt kule *Kāārārookiintēēt :chiichi?" ²⁷ Kumwooyē :chuut alake kule, "Ntēē kiinkētē yēē chōōnēē :chiichi. Nteenee māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyoo chōōnēē :Kāārārookiintēēt."

²⁸ Yooto kumwooy :Yēesu kukas :biiko tukul kule, "Man, kōōlē ōnkētoo ānkōōnkētē subak wōlēē āchōōnēē? Mēēbērē kyāāchōōnēē keey. Bo man :nyoo kiiyookwoo, āmōōnkētē :akweek

inee. ²⁹ Nteenee anii :nyēē ānkētē, kuuyu kyāāchōōnēē wōlooto ānku inee :nyēē kiiyookwoo.”
³⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kumach :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kunam nteenee māmii :chii nyēē kitiiny kuuyu kitoombo kuyityiin :wōlēē kiikuchōbto :Yēyiin. ³¹ Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang' inee. Kimwooy :bichooto kule, “Ara, yoo kāchō :Kāārārōokiintēēt, makuyey ng'aleek chēbo kwōng'uut kubiir chēē yēyē :chiichi?”

Kimach :Farisaayeek kunam Yēesu

³² Yu kukas *:Farisaayeek ākoo mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kuchoomootē :biiko kung'ālōolēē Yēesu nyēē karaam, kōōyookto riibiikaab Kōōtaab Yēyiin kule bokunam Yēesu. ³³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “+Mākēēboontē keey akweek ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri baateey, nto yoo kāākuyityo, ayeey wōloo mii :nyoo kiiyookwoo. ³⁴ Yooto +moocheeng'aa, nteenee -mōōnyōōrwoo, āmōōmuuchē okwaa wōloo ! kāāwē.” ³⁵ Kuteebē keey :kāāntōōyikaab Yuutayeek nkit kule, “So, māchē :chiichi kuwo ānō wōlēē -mābokēēnyōōrchinē :acheek? Ara, mākuwo kōōrōōsyēchoo kiisērēētyi keey :biikyoo wokooneet bichooto? ³⁶ Ibooru nee :ng'aleechaa kāmwooyē kule, ‘+Moocheeng'aa nteenee -mōōnyōōrwoo āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē?’ ”

Mākurōōtunēē chii :bēēkaab soboonto

7:29 Yoowa. 8:14, 55; 17:8, 25 **7:30** Yoowa. 7:44; 2:4 **7:31**
 Yoowa. 2:23; 4:25 **7:33** Yoowa. 13:33 **7:34** Yoowa. 8:21; 13:36

³⁷ Ām bēsyēētaab lētuut nyēbo saakweet, kuchō :Yēesu ānkukuurchi barak kule, “Chii nyoo āmē :melelta, kuchō wōlēē āmiitē. ³⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, chii nyoo keekaaseenaa keey, mākurōōtunēē chiichoo :bēēkaab soboonto.” ³⁹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kiibooru Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē nyōōru :chii ake tukul nyoo keekaasee keey inee. /Kimānāākiiyook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu /kimānāākiitōrōōr Yēesu.

Kikwaanykwaany biiko :soboontaab Yēesu

⁴⁰ Yu kakas :biiko ng'aleechaa kimwooyē :Yēesu, kumwooy :bichooto alake kule, “Man wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin :chiichi.” ⁴¹ Nto alak kumwooy :choo kule, “Kāārārookiintēēt :chiichi.” Kulē :alake, “Buryo! Mēemuuchāksē kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt Kalilaaya. ⁴² Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule mā kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti ām *kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm wōloo kiminyē :Tāwuti.” ⁴³ Kuchuunchuun :biiko kurubta keey āk Yēesu. ⁴⁴ Kimāchē :biiko alake kule kunam Yēesu, nteenee māmii :chii mbo nyēē kisyeeem kunam.

Kiyeet :Nikōtēēmō Yēesu -/makiiruusta

⁴⁵ Yu kāākuyityo nanyuun, kooyeey :riibiichoo kibo Kōōtaab Yēyiin wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk *Farisaayeek. Yooto kuteebee :choo riibiichoo kule, “So, ntēē kookwaa buch, kāmōōnāmē?” ⁴⁶ Kuwālchi :riibiichoo kule,

7:37 Laawi. 23:36; Yoowa. 4:10, 14; Ng'oong'. 22:17 **7:39**
Yoowa. 14:16 **7:40** Kiruu. 18:15, 18; Yoowa. 6:14 **7:42** Isa.
11:1; Miika 5:2; Mat. 20:30-31 **7:44** Yoowa. 7:30

“Māmii :chii nyēē kiikung'alaal bēs̄yēēt ake kuu :chiichoo.”⁴⁷ Kuteebēē :Farisaayēek riibiichooto kule, “So, ōmāchē omwaay kule / kaakiiberbeeraak nkakweek?”⁴⁸ Ara ōnkēt mbo kāāntōōyiin ake tukul nyēē kaakookaasee keyy chiichoo, nto kumii mbo *:Fārisooyiin nyēē kaakucham ng'aleechaata mwooyē :chiichooto?”⁴⁹ Chubootiin :bichu -mēēnkēt kiruutēkaab :Muusa.”⁵⁰ Am kāāntōōyichoo, kimii :Nikōtēēmō nyoo kikiiwokukas Yēēsu. Kumwoochi :nyoo kāāntōōyichoo kule,⁵¹ “Kurubta keyy āk kiruutēkyoo, māmii :chii nyēē / kiiruustooy yoo / manaakeekas kiyēē mwooyē :chiichooto nto / kiinkēt kiyēē kaakuyey.”⁵² / Kēēmwoochi kule, “So, ichōōnēē :nkinyiing' Kalilaaya? Weesuman siruutēkaab Yēyiin, +meekas am yooto kule māmii *:wōōrkooyoontō nyēē imuuchē kuchōōnēē Kalilaaya.”⁵³ Nto mii yoo, kooyeey :chii ake tukul kaa,

8

¹ nteenee kuwo :Yēēsu ākoy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Koorko nyēē kikōchōng'iit

² Yu kāwokuyyeech, kumusta :Yēēsu kooyeey biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kukwa :biiko ānkōōruruukyi keyy inee. Kōōbuur :Yēēsu ng'wēny ankooneet bichoo.³ Yooto koomut :kāānēētikaab kiruutēk āk *Farisaayēek koorko nyēē / kikeenyoorta chiito ake ānkōōyyoong'tēē yooto bo taayeetaab Yēēsu.⁴ Kumwoochi :bichoo

Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, / kokeenyoorta koorkooni chiito ake. ⁵ Kimwooy *:Muusa ām kiruutēkyoo kule, irooko :chii nyēē wuu nyooto /kēēwirēē rwoontōōk kume. Kunyoo ii, imwooyē nee :inyiing’?” ⁶ Kimwooyē :bichoo ng’aleechaa kutēchēē Yēesu sukōōyyoong’tēē kōōk. Kuyim :Yēesu ankusir yēbo teng’eek ām moorineenyii. ⁷ Kitēēbēē :bichooto Yēesu ng’aleek kutēē yooto tukul. Kōōtōrōōr keey :Yēesu ānkumwoochi bichoo kule, “Yoo mii ām akweek :nyēē mānāāchoolwookēn, kutoow :nyooto kuwiiree koorkooni rwoontōōk.” ⁸ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kuyim subak ānkusiriis. ⁹ Yu kabokukas :bichoo ng’aleechaata kimwooyē :Yēesu kubeetaatee akeenke akeenke. Kiba kurook :choo ki yōōsēch kut wokung’ēt :Yēesu nkit āk koorkoonoo kuboonto keey biiko alak. ¹⁰ Yooto kōōtōrōōr keey :Yēesu ankuteebēe koorkoonoo kule, “Kaba ānō :biikēy oō, cheebyoos? Māmii mbo :akeenke nyēē kāng’ēt kooruustiing’?” ¹¹ Kuwāl kule, “Māmii mbo :akeenke oō, Mokoryoontēēt.” Yooto kumwoochi koorkoonoo kule, “-Māāruustiing’ :anii nteenee -mātāwēēchoolwookēn subak.”*

Lēbkēēyyēētaab kōōrēēt :Yēesu

¹² Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Anii lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. Chiito nyoo karub

8:5 Laawi. 20:10; Kiruu. 22:22-24 **8:6** Māārko 12:13 **8:7** Kiruu. 13:9; 17:7 * **8:11** Mātinyē :siruutēk alake kērēywēēchu (7:53—8:11). **8:11** Yoowa. 5:14

ng'aleekyuu kunyōōru lēbkēēyyēētaab soboonto nyēē māko y kuwēēsyētēē mēēnān.”

13 Kumwoochi *:Farisaayee kule, “Nto yu imiitē ing'āloolēē keey :inyiing' nkit, mābo man :ng'aleekuuk.” 14 Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Ānkoo āng'āloolēē keey :anii nkit, kiyēē āmwooyē kubo man kuuyu ānkētē wōlēē kyāāchōōnēē ākoo wōlēē āwēētii. Nteenee -mōōnkētē :akweek. 15 Ōtiilē :akweek ng'al baateey orub kuu wōloo isōōtitooy :biiko, nteenee -māātiilchinē :anii chii ng'al. 16 Nto yoo kāālē ātiilchi chii ng'al, āyyoong'unēē manta kuuyu mēēbērē anii nkit nteenee āboontē keey Baaba nyoo kiiyookwoo. 17 /Kikeesir ām kiruutēkwook kule yoo kaakuroob :biich āyēēnku ng'ālyoo, ku man :kiyooto. 18 Āng'āloolēē keey :anii, nto ake nyēē rōōboo ku Baaba nyoo kiiyookwoo.” 19 Kuteebēē :Farisaayeechaa Yēesu kule, “Mii ānō :kōōn?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mōōnkētōo anii, āmōōnkētē nkinee Baaba. Nto kyōōnkētōo, nto ōnkētē Baaba.” 20 Kimwooyē :Yēesu ng'aleechu tukul yooto kimii kōōnēētē biiko ām yēē kimii :looloonik choo /kikiiruruukyine beesanik ām *Kōōtaab Yēyiin. Yooto kimāmii mbo :chii nyēē kinam Yēesu kuuyu kimānāāyityiin :chōbuutēkaab Yēyiin.

21 Yooto kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo subak kule, “+Māāwēēchi keey anku +moocheeng'aataa,

8:12 Isa. 49:6; Yoowa. 1:5, 9-10; 3:19; 9:4-5; 11:9-10; 12:35-36, 46; Ēfēēs. 5:8-14; 1Yoowa. 1:5-7; 2:8 **8:13** Yoowa. 5:31-32 **8:14** Yoowa. 7:28-29 **8:17** Kiruu. 17:6; 19:15; Mat. 18:16 **8:18** Yoowa. 5:36-37; 1Yoowa. 5:9 **8:19** Yoowa. 5:18 **8:20** Yoowa. 2:4

nteenee +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook -āmōōmuuchē obe wōlēē āwēētii :anii.”²² Kuteebēe keyy :kāāntōōyichoo kule, “Ibooru nee :chiichi yoo mwooyē kule -mākēēbēētii wōlēē mākuwo :inee? Ara, makubar keyy :chiichi nkit ēē?”²³ Nteenee kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōbooyē :akweek ng'wēnyuuni, nteenee āchōōnēē :anii kibkōōnkōy. Nyēēng'woong' :kōōrooni nteenee mā nyeenyuu anii :kōōrooni.”²⁴ Kiyooto nyēē āmwoowook kule +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook. Makurataak :ng'ōōkiswookichoo ākoy yoo kookaasee keyy kule anii :nyooto.”

²⁵ Kuteebēe :bichoo Yēēsu kule, “Inyiing' ng'oo naas?” Kuwālchi kule, “Nyooto kyāāmwoowunoonwook.†²⁶ Chaang' :ng'ala chēē kātāāmwoowook ānkāātiilchook ng'al, nteenee bo man :Baaba nyoo kiiyookwoo. Kiyēē āmwoochinē biiko ku nyēē kyāākāsēē inee.”²⁷ Kimēēnkēt :bichoo kule kimii :Yēēsu kung'ālōolēē Kwaan ām kibkōōnkōy.²⁸ Yooto nanyuun kumwooy :Yēēsu kule, “Bēsyoonoo ōtōrōōrē *Wēritaab Chii, ku yooto yēē +mōōnkēt kule anii :nyooto āmāyēyēē keyy kiy. Yooto nanyuun yēē +mōōnkēt kule kiyēē āmwooyē ku nyēē kiinēētoo :Baaba.”²⁹ Kēēboontē keyy :nyoo kiiyookwoo. Manaabakaaktaa āng'ētu nkit bēsyēēt ake kuuyu āyēyē ākookoy kiyēē ing'erēēchē inee.”

Kiyēēnchi :biiko kereeryaanto Yēēsu

8:21 Yoowa. 7:33-34 **8:23** Yoowa. 3:31 **8:24** Yoowa. 13:19 † **8:25** Imuuchē /keeweēch mbo kule, “So, manookas kiyēē kāāmwoowook?” **8:26** Yoowa. 3:17; 8:15; 12:47 **8:28** Yoowa. 12:32-34; 4:34

³⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kōōyēnchi :bi-iko chēē chaang'. ³¹ Kumwoochi :Yēesu chooto kiiyēnchinē inee kule, “Yoo kōōkiilchi kiyēē ānēētē, ōyēku man rubiikyuu. ³² +Mōōnkēt yooto nanyuun manta anku +/makiityaaktaak.”

*Kinyikisiit :kwiilateetaab kāāntōōyikaab Yuutay-
eek*

³³ Kumwoochi :kāāntōōyichoo Yēesu kule, “So, nto yu kēēbooyē :acheek *Abraam, āmānāākēyēku motwoor bēsyēēt ake! Kunyi, /kiityaakteech ām nee?” ³⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, motwooriintēētaab ng'ōōkisto :chii nyoo kiikōōtiiny :ng'ōōkisto. ³⁵ Minyē :leekwa kang'waa ākookoy nteenee imōkōnyōōnyoot :motwooriintō. ³⁶ Nto yoo kālē kootyaaktaak :Leekweet ōtyooktooyāktōōsii kuchurta. ³⁷ Ānkētē sinee kule ōbooyē :akweek Abraam. Nteenee ōmāchē obara kuuyu kiyoomcho :mētēwookwook nyēē -mēewutē :ng'ālyoontēenyuu. ³⁸ Āng'ālōolēē :anii kiyēē kimii kaab Baaba, nto akweek ōyēyē kiyēē mwoowook :kōōn.” ³⁹ Kukētyi :bichooto Yēesu kule, “Abraam ku baaba acheek.” Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Nto ki kōōn :Abraam, nto kyōōyēyē kiyēē kiyey. ⁴⁰ Ōmāchē :akweek obara ānkoo kāāmwoowook kiyēē bo man nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē kimēēmuuchē kuyey :Abraam. ⁴¹ Ōyēyē :akweek yiisyēētaab :kōōn.” Kuwālchi :bichooto Yēesu kule, “Kēēboontē

8:30 Yoowa. 2:23 **8:31** Yoowa. 15:8; 14:15 **8:33** Mat. 3:9

8:34 Room. 6:16, 20; 2Bēt. 2:19 **8:35** Chuy. 21:2; Kala. 4:30

8:36 2Kōōr. 3:17 **8:40** Yoowa. 7:1

Baaba akeenke, nyooto ku Yēyiin, ānkēyēku lōkōkyii chēbo man.”

⁴² Yooto kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Nto ki kōōn akweek :Yēyiin nto ōchāmoo kuuyu kyāāchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkāāmiitē raat yu. Mānāāchōōnēē keey. Nteenee inee :nyēē kiiyookwoo. ⁴³ -Mōōkāsē kiyēē āmwoowook kuuyu wuu nyēē kyoomaalee tēmēnik yīitiikwook.

⁴⁴ Kōōn akweek :Kibrōkōsyoontēt ānkōōrubē kiyēē mächē :inee. Rumiin :inee kung'eetee kēny āmāmii :bēsyeēt nyēē kiikōōyyoong'unēē wōlēē mii :manta kuuyu mātinyē manta. Yoo ibērbēēriisyē, ku cheechii :choo nkit kuuyu, ng'wiin :inee ānku :mētitaab ng'wiiynaneet tukul. ⁴⁵ Āmwoowu :anii manta ng'ālyoo :nyēē yēyē simōōyēnwoo. ⁴⁶ Ara, mii ām akweek :nyēē imuuchē kōōboor kule āboontē :anii ng'ōōkisto? Nto yoo bo man :ng'aleek chēē āmwooyē ii, kwaamaak :nee simōōyēnwoo?

⁴⁷ Chii nyoo bo :Yēyiin kukāsē ng'aleekyii. Nteenee -mōōkāswoo kuuyu -mōōbooyē Yēyiin.”

⁴⁸ Yooto kumwoochi :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek Yēesu kule, “Ābērē +mākēēkustooyootiin yoo kakeemwaay kule inyiing' Sāmooryāyiin ānkiiboontē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.”

⁴⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “-Māāboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Āywēyē Baaba āmōōkoonyitoo anii :akweek. ⁵⁰ -Māāchēēnkyinē keey :anii koonyit, nteenee mii :nyēē chēēng'woo anku inee :nyēē itiilē kiy ake tukul. ⁵¹ Āmwoowook manta kule,

8:42 1Yoowa. 5:1 **8:44** Toowu. 3:1-5; 1Yoowa. 3:2; 2:4 **8:46**
 2Kōōr. 5:21; 1Yoowa. 3:5 **8:47** Yoowa. 10:27; 18:37 **8:48**
 Māārko 3:21-22; Yoowa. 4:9; 7:20; 10:20 **8:50** Yoowa. 7:18

mākoy kume :chiito nyoo rubē ng'aleekyuu.”

⁵² Kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Kāākiinkēt nanyuun man kule iboontē tāmirmiryēt nyēē miyaat! Kiikume *:Abraam ānkiikubēk *:wōōrkooyikaab Yēyiin ānkiimwooyē kule, nyoo rubē ng'ālyoontēēng'uung' mēēbērē makume?

⁵³ Imwooyē :inyiing' kule iwōō kusiir Abraam? Kiikume :inee ānkiikubēk mbo :n̄kicheek wōōrkooyikaab Yēyiin. Isōōtē kule inyiing' ku ng'oo ēē?” ⁵⁴ Yooto kuwālchi :Yēesu kule,

“Yoo āmiitē ātōrōōrē keey ku buch. Nteenee nyēē itōrōōroo ku :Baaba nyoo ōbērē :akweek Yēyiintēēng'woong'. ⁵⁵ -Mōōnkētē :akweek Yēyiin, nteenee anii :nyēē ānkētē. Nto kāālē amwaay kule -māānkētē, nto kāāyēku ng'wiin kuu akweek. Nteenee ānkētē inee ānkāāriibē ng'ālyoontēēnyii.

⁵⁶ Kikiikumachaan :kōōn Abraam kule nto kas bēsyēēnyuu, kunyoo yu kachokukas, kung'erech.”

⁵⁷ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Nto yu maneeyit mbo kēnyiisyēk konom ānkiimwooyē kule 'kiikas Abraam!” ⁵⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, kyāāmiitē kutoombo / kēēsich Abraam.” ⁵⁹ Yooto kukwey :bichooto rwoontōōk kule kuwiiree Yēesu, nteenee kuchuut :Yēesu biiko ankung'eetee yooto kibo *Kōōtaab Yēyiin.

9

Kiisoob :Yēesu chii nyēē /kikēēsich kukoraat

¹ Kimii yēē kiwēēsytōotē :Yēesu ākoo rubiikyii, yooto kukas chiito ake nyēē /kikēēsich kukoraat.

² Kuteebee :rubiikyii Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, nee :nyēē kiyey chiichiin kukor? Ara ng'ōōkisnyii nto nyēbo sikiikyii?” ³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Mā ng'ōōkistaab chiichoo nto nyēbo sikiikyii :nyēē kiyey kukor, nteenee mākutook :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kubo inee. ⁴ Māchāktōōs /kēēyēyē yiisyēētaab Baaba nyoo kiiyookwoo yoo tāku lebkeey nteenee mii wokutuuyiitu :kōōrēēt nyēē -mēēmuuchē :chii tākuyēyiis. ⁵ Yoo tāāmiitē kōōrēēt, āyēku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt.” ⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa kung'utyi ng'wēny. Koomitmiit mēnēēt ankoonyiinyee koonyekaab chiichooto, ⁷ ānkumwoochi kule, “Wēēwuunēē koonyekuuk kibōōytaab Siloowaam.” (Kerkeey kaaynaani bo ‘Siloowaam’ ākoo yoo /kakeemwa kule /kikiyookto.) Kuwo :chiichoo ānkōōwuun koonyekyii ānkōōyēēw kukaakukasta. ⁸ Yooto, kutoow :laatoosyekaab chiichoo āk choo kikiikukas kusoomsē kumwooy kule, “So, mā :chiichi nee nyoo kwēēbuurē sukusoomsē kityō?” ⁹ Kumwooy :alake kule, “Inee :nyooto” nto alak kule, “Buryo! Mā :inee, nteenee kerkeey inee.” Kumwooy :inee nkit kule, “Lēyyē, ntēē anii :nyooto.” ¹⁰ Yooto nanyuun kuteeb :bichooto kule, “Nee :nyēē kiyeying' ikaste?” ¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, “Kiimitmiit :chiichoo / kēēkuurēē Yēesu mēnēēt ankoonyiinyeena koonyek ānkumwoowo wāāwuunēē kibōōytaab Siloowaam. Kunyoo yu kāwāāwuun akaste bakeenke!” ¹² Kuteebee :bichooto kule, “Miitē ānō raat :chiichooto?”

9:2 Chuy. 20:5; Ēsēk. 18:20; Luuka 13:2, 4

9:3 Yoowa. 11:4

9:4 Yoowa. 5:17; 11:9-10

9:5 Yoowa. 8:12

9:6 Māārkō 8:23

9:8 Yēyuut. 3:10

Kuwālchi kule, “-Māānkētē.”

Kikiirso :Farisaayeeek

¹³ Yooto, /keenam chiichoo /kikēēng'oonkyinē koonyek / ānkiimutyi *Farisaayeeek.

¹⁴ King'oonkyinē :Yēesu chiichoo koonyek yēē ki bēsyēētaab *Sabaato. ¹⁵ Kiteebēē :nkicheek Farisaayeechaa chiichoo wōlēē kiyeyta kut kukasta. Kumwoochi kule, “Kinam :chiito ake mēnēēt ankoonyiinyeenaa koonyek, nto yu kāwāāwuun, akaste.” ¹⁶ Kumwooy :Farisaayeeek alake kule, “Māchōōnēē :chiichi wōlēē mii :Yēyiin kuuyu -mēēywēyē kiruutyēētaab Sabaato.” Kumwooy :alake kule, “So, imuuchē kule nee kuyey :chii nyēē choolwookiin tukuuk chēbo kwōng'uut chēē wuu choo?” Kuchuunchuun :Farisaayeechaa ām kāāsōōtēywēēkwaa. ¹⁷ Yooto nanyuun kuwēēkyi keey :Farisaayeechaa chiichoo kikoraat ankuteebēē kule, “Imwooyē nee :inyiing' kurubta keey āk chiichooto kāyēyiing' ikaste?” Kuwāl kule, “Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichooto.”

¹⁸ Kimāchāmchiintōōs :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule kikoraat :chiichoo man ankaakukasta. Yooto kukuur sikiikaab chiichoo ¹⁹ ankuteebēē kule, “Nyēēng'woong' :lakwani ōmwooyē kule /kikēēsichē kukoraat? Ntēē kāstooy raat?” ²⁰ Kumwooy :sikiik kule, “Kiinkētē kule lakwanyoo ānkiinkētē kule kikēēsichē kukoraat. ²¹ Nteenee -mākiinkētē kule kayeyakay kule nee sukukasta. -Mākiinkētē mbo chiichēē kāng'oonkyi koonyek. Nto yu chii :inee nyēē wōō nyēē imuuchē kuwāl,

oteebēe baa, :akweek kumwoowook nkit.”
²² Kimwooy :sikiikaab wēēroo kuu nyooto kuuyu kinyōkōōrēch kāāntōōyichoo bo Yuutayēek. Kikiikumwooy :kāāntōōyichoo kule chii ake tukul nyoo kang'alaalee kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu, +/makeekwetee chiichoo *kōōtaab saayeet.
²³ Kiyooto :nyēē kiyey sikiikaab lakwanaa kumwooy kule, “Nto yu chii :inee nyēē wōō, oteebēe baa, :akweek.”

²⁴ Yooto kukuur :bichoo subak chiichoo kikoraat ānkumwoochi kule, “Itōrōōr Yēyiin ankiimwaay chēbo man! Kiinkētē :acheek kule choolwookiin :chiichi kāng'oong'uung' koonyek.”
²⁵ Kuwālchi :chiichoo bichoo kule, “-Māānkētē :anii kule choolwookiin :chiichoo nto kumā choolwookiin. Nteenee kiy akeenke kityō nyēē ānkētē. Nyooto ku kule kyaakoraat neennyi, ākāstooy raat!”
²⁶ Kuteebēe :bichoo kule, “King'aang'ta ānō koonyekuuk?”
²⁷ Kuwālchi :chiichoo kule, “Nto yu kāāmwoowook āmēēbērē ōkāsē. Ōmāchē okas subak nyēbo nee? Ara, ōmāchē :nkakweek ōyēku rubiikyii?”
²⁸ Kōōburyoong'to :bichoo kule, “Yyōōch! Inyiing' :nyēē rubiintēētaab chiichooto nteenee kēēbooyē :acheek *Muusa.
²⁹ Kiinkētē kule king'āloolchi :Yēyiin Muusa, nto chiichi ku ng'oo?”
³⁰ Kulēēnchi :chiichoo, “So, māku nkoolat ōō! Kōōlē -mōōnkētē wōlēē kichōōnēē :chiichoo ānkāākung'oong'woo koonyekyuu?”
³¹ Kiinkētē kule mākāsyinē :Yēyiin chii nyēē yēyē rōkōs, nteenee kāsyinē biiko choo iywēyē inee ānkuyēyē kiyēē mākyinē :inee.
³² /Manaakeekas

9:22 Yoowa. 7:13; 12:42; 19:38; 20:19; 16:2

9:29 Yoowa. 7:27

9:31 Tyēēn. 66:18; Kāālēw. 15:29; Isa. 1:15

chii bēsyēēt ake nyēē kiikung'aany koonyay chēbo chii nyēē / kikēēsichē kukoraat! ³³ Ākoy kuchōōnēē :chiichoo wōlēē mii :Yēyiin nto buch, nto kāmēēmuuchē kuyey kiy nyēē wuu nyi.” ³⁴ Kuwālchi :kāāntōōyichoo chiichoo kule, “Kēēlē, 'kēēyēku :nkinyiing' nyi / kikēēsiktiing' ng'ōōkiswookik, kāānēētiintēēt ām wōlēē kēēmiitē :acheek?” Kukwetee :bichoo chiichoo *kōōtaab saayeet.

Kōryootiin :choo bērē kāstooy

³⁵ Yooto kukas :Yēēsu kule / kikiikeekwetee chiichoo *kōōtaab saayeet. Kunyōōr :Yēēsu chiichooto ankuteebēe kule, “Ikoosēē keey :inyiing' *Wēritaab Chii?” ³⁶ Kuteebēe :chiichoo Yēēsu kule, “Ng'oo :nyooto oō, mokoryoontēēt, saakaasee keey?” ³⁷ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Keekas ra, nto yu inee :nyi ōmiitē ōng'ālōolē tukwaay.” ³⁸ Yu kakas :chiichoo ng'ālyoontoonoo, kukutuny ām taayeetaab Yēēsu ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, kaakaaseeniing' keey.”

³⁹ Kumwooy :Yēēsu kule, “Kyāāchōōnii kōōrooni sukubchēyākiis :ng'ala. Makukasta :cheebkoraatiisyeek ānkukōryo :biiko choo kāstooy.”

⁴⁰ Kimii kēēyyoong'iis *:Farisaayeek alake yooto. Yu kakas ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kumwooy kule, “Ibooru ām wōlēē 'keemwaayte sōō, kule, kēēkōryootiin :acheek?” ⁴¹ Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Nto kōōkōryootiin nto mēēbērē ōchoolwookēnootiin, nteenee kuuyu ōmwooyē kule ōkāstooy, +mōōng'ētū ōchoolwookēnootiin.”

10

Ākiintēēt nyēē karaam

¹ Yooto, kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule, “Āmwoowook manta kule chii nyoo māwēētēē kurkeet nyoo bēētēē :kēēchiirēk kō ankuwaaytee keey wōlto ake buch, ku chōōriin.

² Nteenee nyoo buntēē kurkeet ku ākiintēētaab kēēchiirēchooto ³ ānkumākuyootyi :riibiintēēt kurkeet. Makukas :kēēchiirēchoo kuutiinyii yoo kākuur ake tukul ām kaayneenyii. Nto yooto nanyuun mākwēryoot kēēchiirēchoo kuba saang'.

⁴ Makoonto :inee ankurub :kēēchiirēchoo, kuuyu inkētē kuutiinyii. ⁵ Mārubē :kēēchiirēchoo soboyiin nteenee mwēyēē kuuyu -mēēnkēt kuutiitaab chiichooto.” ⁶ Kimii :Yēesu kōō-ārōōru ng'alyoo, nteenee māmii :chii ām bichoo nyēē kiinkēt kiyēē kiibooru :ng'aleechaata.

⁷ Yooto kumwooy :Yēesu subak kule, “! Kāāmwwoowook, anii :kurkeetaab kēēchiirēchoo.

⁸ Ki chōōr :biiko tukul choo kisimkukwa. Kikuur kēēchiirēchoo, nteenee mānāākāsyi :kēēchiirēchooto. ⁹ Anii :kurkeet. Chiito nyoo kābuntēēnoo anii +/- makiiraraach. Mākuwēētii yeechey ānkurōōtu. ¹⁰ Yoo chōōnii :sāsiintēēt, kumāchē kuchōōrso, kubākākiis ānkōōmukuusiis. Nteenee kyāāchōō :anii sukung'eet kunyōōr :biiko soboonto nyēbo man. ¹¹ Anii :ākiintēēt nyēē karaam. Mēēchinē :ākiintō kēēchiirēkyii taay. ¹²⁻¹³ Nteenee nyoomēēchinē :chiito nyoo

10:4 Yoowa. 10:27 **10:6** Yoowa. 16:25 **10:8** Cherem. 23:1-2

10:9 Tyēēn. 23:2; Ēsēk. 34:14; Yoowa. 14:6 **10:11** Tyēēn. 23:1; Mat. 18:12-14; Yoowa. 15:13; Ibu. 13:20; Ng'oong'. 7:17

/ kikeesir kēēchiirēchoo kuuyu ma cheechii. Yoo kāchō :suuyoontēēt kumwēyē. Yoto, makusankatan :suuyoontoonoo kēēchiirēk alak ankoosereet chuut. ¹⁴⁻¹⁵ Anii :ākiintēēt nyēē karaam ānkyāānēmu keey amēēchi kēēchiirēkyuu. Inkētoo :Baaba ānkāānkētē nkinee. Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkōōnkētoo :nkicheek. ¹⁶ Māchāktōōs wāakuur kēēchiirēkyuu alak chēē māmii ākwootiini. Makukas kuutiinyuu ankurubwaa bokuyēk ākwootiit akeenke āk chuut, sukwookooy :ākiintēēt akeenke. ¹⁷⁻¹⁸ Māmii :chii nyēē mākōōnēmuneēnoo soboonnyuu, nteenee āchāmtooy nkit ameeey. Chāmoo :Baaba kuuyu kyāānēmu keey ameeey, nto yityo ānyōōru subak soboonnyuu. Aboontē kāāmuukēywēēk ākooytē soboonnyuu ānkāāboontē kāāmuukēywēēk ākētu. Kiyiitēnyi :nyēē kimwoowoo :Baaba kule māchāktōōs ayey.”

¹⁹ Kiyey :ng'aleechuutēchu kuchuunchuun subak :kāāntōōyikaab Yuutayeeek. ²⁰ Kimwooy :chēē chaang' kule, “Boonto :chiichi *tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kōōkubun :mēt chiichi! Nyēbo nee ōkāsyinē chiichi ng'aleekyii ēē?” ²¹ Nteenee kulē :alake, “O, -mēēmuuchē :chii nyēē boonto tāmirmiryō kung'alaal kuu chiichi. Imuuchē man :tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuyey kukasta chii nyēē koraat?”

Kitay :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu

10:14-15 Yoowa. 10:27; 2Tēm. 2:19; Mat. 11:27; Luuka 10:22

10:16 Isa. 56:8; 66:18-19; Ēsēk. 34:23-24; Yoowa. 11:52; 1Bēt. 2:25

10:17-18 Yoowa. 3:35; 4:34; 5:18 **10:19** Yoowa. 9:16 **10:20**

Yoowa. 8:48

22 Kiyit :bēsyēēt nyēē kibo Saakweetaab Kāātīlīlēetaab *Kōōtaab Yēyiin* ām Yēērusālēēm. 23 Ki yīwoot :kōōrēēt ānkimii :Yēēsu kuwēesyētēē Kōōtaab Yēyiin yēē / kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē tinyē wuurwēēt. 24 Kukwoonchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu ankuteebēe kule, “Yoo inyiing’ *Kāārārōōkiintēēt, ichuurtoowēēch bakeenke.” 25 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Kyāāmwoowook āmōōyēnchinē. Kiyēē āyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Baaba kōōbooru wōlēē āwuuyē. 26 Nteenee -mōōchāmoo :akweek kuuyu -mōōyēku kēēchiirēkyuu. 27 Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkukāsē kuutiinyuu. Yoo kāākuur kuruboo. 28-29 Ākoochinē *soboontaab kibchuulyo āmābootōōs. Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo āmāmii :chii nyēē imuuchē kōōnēmūnēē Baaba kēēchiirēchu. Wōō :Baaba nyoo kikōōnoo kēēchiirēchoo kusiir chii ake tukul. 30 Āyēku :anii akeenke āk Baaba.”

31 Yooto, kukwey :kāāntōōyichoo subak rwoontōōk kule kuwiiree Yēēsu. 32 Nteenee kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Kyookas :akweek tukuuk chēē chaang’ chēē kāroomēch chēē kyaayey :anii ām kāāmuukēywēēkaab Baaba. Kiito nkōnō ām chooto kyaayey :nyēē kayeyaak omach owiireenaa rwoontōōk?” 33 Kuwālchi :bichoo kule, “-Mākēēmāchē keewiiring’ ām tukuuchoo kāroomēch choo 'kiiyēyē, nteenee kēēwiiring’ kubo

* **10:22** Wiikiit :nyi nyēē kiitabaanaat kubo saakweet nyēē isōōtēē :Yuutayeek bēsyēēt nyēē /kikiitīlīlēē Kōōtaab Yēyiin nyoo kinyēērēē :biiko chēē kimā Yuutayeek. **10:23** Yēyuut. 3:11 **10:24** Yoowa. 4:25 **10:25** Yoowa. 5:36 **10:26** Yoowa. 16:9 **10:27** Yoowa. 10:3, 14; 8:47 **10:28-29** Yoowa. 5:24; 6:39 **10:30** Yoowa. 5:18; 17:21 **10:31** Yoowa. 8:59

ng'aleek choo ichubē Yēyiin. Iyēku chii buch, nteenee imiitē iyibē keey wuu nyēē iyēku Yēyiin.”
³⁴ Yooto kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēchoo osumānē kule, ‘Kyaamwaay kule āyibook :anii kule keekerkeeye.’† ³⁵ Kiinkētē kule bo man :siruutēkaab Yēyiin ākookoy. Kikuur :Yēyiin bichoo kikiikutool kule icheek ku inee. ³⁶ Kitoola :Baaba ānkōōyookwoo āchōō kōōrooni. Kwaamaak :nee soomwaay kule kāā-ābuch Yēyiin, yoo kaamwaay kule anii :Lakwataab Yēyiin? ³⁷ Yoo ākoo -māāmiitē āyēyē yiisyēētaab Baaba -moochamte ng'aleekyuu. ³⁸ Nto yoo āyēyē yiisyēēnyii, ānkoo -mōōmuuchē ōyēnwoo, ocham naas tukuuk chēbo kwōng'uut choo kyaayey soomuuch ōnkēt kuchurta kule āsōōchiintōōsii āk :Baaba.” ³⁹ Kusyeem :kāāntōōyichoo subak kule kunam Yēesu, nteenee kubotēē taayeeng'waa.

Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēesu

⁴⁰ Kinam :Yēesu baanta kut wokwaay āynēētaab Yoortaan. Kitas taay ākoy wōloo kiibātisāniisyēē :Yoowaana. Kumiitē wōloto, ⁴¹ kukwoonchi :biiko chēē chaang'. Kimwooyē :bichoo kule, “Man-aayey :Yoowaana ng'aleek chēbo kwōng'uut, nteenee ng'aleek tukul chēē kimwooy kurubta keey āk chiichi, kubo manta.” ⁴² Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēesu ām wōloto.

10:33 Laawi. 24:16; Mat. 26:63-66; Māārko 14:64; Yoowa. 5:18

† **10:34** Tyēēn. 82:6 **10:36** Yoowa. 1:34 **10:39** Yoowa. 7:30; 8:20, 59 **10:40** Yoowa. 1:28 **10:41** Yoowa. 1:29-34; 3:27-28

10:42 Yoowa. 2:23

11

Meetaab Lasaaro

¹⁻² Kimii :chiito nyēē / kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Beetannyaa āk mbo cheebkaamet āyēēng', Maaryaa āk Maariita. Ki Maaryaa nyiitēnyi :nyoo kiroonkyinē kērēenkōōkaab Yēesu mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny ankumasee buutēēkyii. Kimii :yēē kichokumnyaan :Lasaaro. ³ Yooto kōōyookyi :kooruuchoo Yēesu ng'ālyoo /kēēmwooyē kule lalaat miisin :choorweenyii nyoo choomtōs. ⁴ Yu kakas :Yēesu, kumwooy kule, “Ānkoo kame, māng'ētunēē *kāābkwombiich. Kāyēyākiiis buch :ng'aleechu sukutōrōriit :Yēyiin āk Lakwanyii.” ⁵ Kichāmē :Yēesu Maariita, Maaryaa āk Lasaaro.

⁶ Kibēēni :Yēesu bēsyōōsyēk āyēēng' kung'eetee kānyōōr lōkōōywēchoo. ⁷ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kiyeey Yuuteeya.” ⁸ Nteenee kulēēnchi :rubiikyii, “So, Kāānēētiintēēt, imāchē kiyeey wōlooto, ānkōmāchē :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwiireeniing' rwoontōōk?” ⁹ Kuwālchi :Yēesu rubiikyii kule, “Boonto sōō nee :bēētut āsiiswēk taman āk āyēēng' chēē / kēēyēyiisyēē? Yoo kāwēesyēt :chii beēt, -/ mākiināchē kuuyu irēētootē :lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. ¹⁰ Nteenee yoo kāwēesyētēē mēēnānēēt, +/makiinach kuuyu mātinyē lēbkēēyyēēt.” ¹¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi bichoo kule,

11:1-2 Luuka 10:38-39; Yoowa. 12:1-3 **11:4** Yoowa. 9:3; 17:1

11:8 Yoowa. 8:59; 10:31 **11:9** Yoowa. 9:4 **11:10** Yoowa. 12:35-36; 8:12

“Kāruchi keey :choorweenyoo Lasaaro nteenee mawaang'eet.” ¹² Kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēet, yoo ākoo kāruchi keey :Lasaaro naas ii, mākusob.” ¹³ King'āloolēē :Yēesu meetaab Lasaaro, kubērē :rubiik tōōs kāru. ¹⁴ Yooto nanyuun, kōōchuurtoochi :Yēesu rubiichoo bakeenke kule, “Kookume :Lasaaro. ¹⁵ Nteenee ang'erekaat, kuuyu kāmākēēboontē keey chiichoo. Kaamwaay kuu nyooto kubo akweek, sookaaseenaa keey, kunyi keebe.” ¹⁶ Kumwoochi :Toomaas nyoo ki sārāmiin rubiik chuut kule, “Okany bokēēbēkyi :tukul wōlooto.”

Kimwooy :Maariita kule ikoosēē keey Yēesu

¹⁷ Kuyitu :Yēesu, kōōnkēt kule ki bēsyōōsyēk ang'wan kuchakee / kokeekonor Lasaaro. ¹⁸ Kilēekityiin :Beetannyaa āk Yēerusālēēm nyēē kimāchē kuyitē kiilomiitaanik sōmōk. ¹⁹ Kunyoo, kikiikukwa :biiko chēē chaang' bokuriiree Lasaaro ankusaaysaay Maaryaa āk Maariita. ²⁰ Yu kakas :Maariita kule kākūchō :Yēesu, kutorookta nteenee kung'ētunēē :Maaryaa kō. ²¹ Yooto kumwoochi :Maariita Yēesu kule, “Lēyyē Mokoryoontēet, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya. ²² Ānkoo kuwuu nyooto, ānkētē kule imuuchē :Yēyiin kuu nyiitēnyi, kuyēwuung' kiy ake tukul nyēē 'keeteeb.” ²³ Kumwoochi :Yēesu Maariita kule, “Makung'eet :ng'eetaabkoomēt.” ²⁴ Kuwālchi :Maariita kule, “Ānkētē sinee kule makung'eet bēsyoonoo bo lētuut.” ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Anii :nyēē

āng'eētēē biiko meet ānkāākōōnu soboonto. Chiito nyoo keekaaseenaa keey, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ānkoo kame. ²⁶ Nto chiito nyoo ikoosēēnoo keey mābotē bēsyēēt ake. Ara, ichāmchiintōōsii āk ng'aleechu?" ²⁷ Kulēēnchi :Maariita, "Āyēnchinē oō, Mokoryoontēēt kule inying' ku *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin nyoo kimākuchō kōōrooni."

Kiriir :Yēēsu

²⁸ Yu keewaany :Maariita kumwooy ng'aleechaa, kooyeey kaa ānkukuur cheebkaamet kuwo komos ānkumwoochi kule, "Mii :kāānēētiintēēt kutēēbiing'." ²⁹⁻³⁰ Kutākumii :Yēēsu wōloo kinyōōrtooy :Maariita, kung'eētē :Maaryaa areet akeenke wokutuuyēē. ³¹ Yu kakas :biiko chu kimii kusooysooyē Maaryaa ām kō kule kātuyto :Maaryaa saang', kurub lēt. Kiisōōtē :bichoo kule tōōs kimāchē wokuriiree wōloo /kikikeekonoree ng'eetaabkaamet. ³² Yu kayit :Maaryaa yēē kimii :Yēēsu kōōbutyi kērēēnkōōkyii kumwoochinē kule, "Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya." ³³ Yu kakas :Yēēsu kuriirē :Maaryaa āk bichoo kārubē lēt, kung'woonchi. ³⁴ Kuteeb kule, "Kwookonoree ānō?" /Kēēwālchi kule, "Chōō cheekas oō, Mokoryoontēēt!" ³⁵ Kuriir :Yēēsu. ³⁶ Kimwooy :biiko kule, "Lēyyē, ākoo kōchāmē chiichi miisin!" ³⁷ Nteenee kumwooy :alake kule, "So, kōmākērēktooy naas :chiichi meetaab Lasaaro yoo ākoo inee :nyoo kiyēyē kukasta :kibkoraatyaantaanaa?"

Kiing'eetee :Yēesu Lasaaro meet

³⁸ Kiinyaliil Yēesu :ng'aleekaab bichoo. Nteenee kiwo ākoy kochong' wōloo / kikikeekonoree chiito / ankikikeekeree rwaanteet nyēē wōō kurkat. ³⁹ Kumwoochi :Yēesu biiko ām yooto kule, “Ōnēmu rwaantaani.” Kuwālchi :Maariita kule, “Mokoryoontēt, boong'u miisin kuuyu bēsyēētaab ang'wan :nyi kuchakee kame.” ⁴⁰ Kulēenchi :Yēesu, “Kyāāmwoowung' oob kule yoo 'keekaaseena keey +meekas wōōyintaab Yēyiin?” ⁴¹ Kōōnēm :bichoo rwaanteet. Kukas :Yēesu barak ānkulē, “Baaba, ābiruung' kōōnkōy kuuyu, 'kēēkāswo. ⁴² Ānkētē kule ikāswo kwaak. Āmwooyē kuu nyooto sukung'eet kukas :bichu kēēboontē keey ānkōōyēnwoo kule inyiing' :nyēē 'kiyookwoo.” ⁴³ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kukuurso kule, “Ichuwu saang', wē, Lasaaro!” ⁴⁴ Kuchuw! Kirātootiin :āwunnyēk āk kērēēnkōōk siroochoo /kikēēmuytooy. Kiiyēēnootiin mbo :nkicheek koonyek. Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Otyaachee siroochoo sukuwēēsyēt.”

*Kicheeng' :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta
(Mataayo 26:1-5; Māārkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)*

⁴⁵ Kiikaasee keey Yēesu :biiko chēē chaang' ām choo kirubē Maaryaa lēt yu kakas kiyēē kiyey :Yēesu. ⁴⁶ Nteenee kiba :alake ānkubokumwoochi *Farisaayeek kiyēē kiyeyakay. ⁴⁷ Yooto kukuur :Farisaayeek āk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch *kōōkwēētaab Yuutayeek. Kimwoochi kōōkwēēt kule, “+Makeeyey nee? Nto yu mii :chiichi

kuyēyē ng'aleechu chaang' chēbo kwōng'uut!
 48 Yoo kākēēbākookyi kutas taay :chiichi ām
 kēēli, makookaasee keey :chii ake tukul. Yooto
 makukwa :biikaab Rooma ānkuyibēēnēech kōōrēēt
 ankookarbuus biikyoo!”

49 Kimii yooto :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē
 Kayaafa ānki *kibkōrōs nyēē wōō kēnyiinooto.
 Kimwooy :chiichoo kule, “Kaamaak :nee ēē?

50 -Mōōnkētē :akweek kule kaykay kume
 :chii akeenke kusiir kumis :kōōrēēt tukul.”

51 Kubooyiit man, kimii mbonō :chiichoo bo kōrōs
 kumwooyē kuu nyooto kubo kāāsōōtēywēēkyii
 nkit, nteenee kuuyu ki inee :nyēē ki kibkōrōs nyēē
 wōō ām kēnyiinooto ānkiimutyoonu :ng'aleekyii
 kule makume :Yēēsu sukusobcho :Yuutayeek.

52 Kimābo Yuutayeek nkit nteenee kibo kule /
 sikiiruruuch :lōkōkaab Yēyiin choo kisērētyinoot
 kōōrōōsyēk kuyēk kiito akeenke. 53 Kitoow

:kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchakee bēsyoonoto
 kuwo taay, kucheeng' wōlēē makunamta Yēēsu.

54 Kunyoo manaatakutaaltaat keey :Yēēsu ām
 yēēmoonoo bo Yuuteeya. Kiwo āk rubiikyii
 *kiriinkēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Efrayiim yēē
 kilēēkitēē suurkwēēnēēt ānkubokōōbuur wōlooto.

55 Am bēsyōōsyēchooto kikiikulēēkitiit kwaam
 :Yuutayeek *Saakweetaab Keeytaayeet. Kunyoo
 kikiikuba :biiko chēē chaang' Yēērusālēēm
 bokōōtiliil keey, kutoombo kuyitu :saakwaanaa.

56 Yooto tukul kimii :bichoo kuchēēng'ē
 Yēēsu. Kitēēbēē keey ām *Kōōtaab Yēyiin

11:48 Māārkō 14:1-2; Yoowa. 2:11; Yēyuut. 4:16 **11:50** Yoowa.
 18:14 **11:52** Yoowa. 10:16 **11:53** Yoowa. 7:1 **11:54** Yoowa.
 5:13 **11:55** 2Tēt. 30:17-18; Yoowa. 2:13

kule, “Ara chōōnii man :chiichoo saakwaani?”
⁵⁷ Kikiisimkumwoochi :mbo kibkōrōs chēē
 wōōyēch ākoo *Farisaayeeek biiko kule yoo kakas
 :chii wōlēē mii :Yēēsu kumwooy /sikeenam.

12

Kiiyiil :Maaryaa kērēēnkōōkaab Yēēsu

¹ Ām bēsyoōsyēk lo kumanaayit *:Saakweetaab
 Keeytaayeet, kuwo :Yēēsu Beetannyyaa wōloo
 kiminyē :Lasaaro, chiichoo kiing'ēētēē :Yēēsu
 meet. ² Kibay :Maariita Yēēsu āk rubiikyii
 ām wōlooto kuboonto keey Lasaaro. ³ Nto
 mii yoo kunam :Maaryaa mwaayta laaleet
 akeenke nyēē kiboong'u nyēē anyiny /ānkyoolēē
 beesaan chēē chaang'. Kiroonkyi :Maaryaa
 mwaayaa kērēēnkōōkaab Yēēsu, nto yityo,
 kumasee buutēēkyii. Kiboong' :mwaayaa
 kuker kōōt tukul. ⁴ Nteenee kimwooy :Yuuta
 Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo bo
 Yēēsu (nyoo kimii wokuchoomtooy inee) kule,
⁵ “So, ntēē /kāmākyooltēē mwaayi beesaan chēē
 chaang'* /ānkiikoochi beesaanichaa bānoonik?”
⁶ Kimāmwooyē :chiichoo ng'aleechaa kuriirēē
 bānoonik, nteenee kuuyu ki kōnōriintēēt ānkisobēē
 beesaanichaa kubētēchēē kisich, kisich. ⁷ Nteenee
 kimwooy :Yēēsu kule, “-Meemakee kiy. Kany
 kukonor mwaayaa kubo bēsyoonoo +/makeemuya.

11:56 Yoowa. 7:11 **12:2** Luuka 10:40 **12:3** Yoowa. 11:1-2

12:4 Yoowa. 6:71; 13:2, 27; 18:2 * **12:5** Mwooyē :yuutēyu kule
 *feetaanik betekik 300. Kiyēmē keey :feeteet akeenke āk yiisyēetaab
 bēsyeēt akeenke. **12:7** Yoowa. 19:40

8 +Mōōboontē keey :akweek bānoonik kwaak nteenee mēēbērē ōboontē keey anii kwaak.”

9 Yu kakas :biiko chēē chaang' kule kimii :Yēesu Beetannyya bokukas. Kimā Yēesu nkit nyēē kibokukāsē nteenee kimāchē kukas nkinee Lasaro nyoo kiing'eētēē :Yēesu meet. 10 Kichōb :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kubakach nkinee Lasaro 11 kuuyu, kiyey :ng'eeteenyii bo meet kumwēyēē :biiko chēē chaang' kāāntōōyichoo bo Yuutayeek ānkuyēēlchi Yēesu ankookaasee keey inee.

/ Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēēm kuu bāytooyiin

(Mataayo 21:1-11; Māārko 11:1-11; Luuka 19:28-40)

12 Yu kayyeech, kukas :biiko chēē chaang' choo kikiikukwa *Saakwaanaa bo Keeytaayeet kule kimii :Yēesu kuchōōnii Yēerusālēēm. 13 Yooto kumam sokēēkaab sōōsik ankutorookta Yēesu. Kityēēnchinootē :bichoo barak kule, “Kutōrōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.

Ibēruuroot :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl.”†

14 Kikalabaan Yēesu :sikiryēēt nyēē ki siirwaak, kootyiich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,

15 “-Mōōmuuyē, wē, :biikaab Sāāyōōn.†

Ong'nyi chōōnii :bāytooyiintēēng'woong'.

Kālāboonu :sikiryō nyēē siirwaak.”†

12:8 Kiruu. 15:11 **12:11** Yoowa. 11:43, 45; 2:23 † **12:13**
Tyēēnwookik 118:25-26 **12:13** Mat. 27:11; Yoowa. 1:49; 6:15

† **12:15** /Kikēēkuurē biikaab Yēerusālēēm kule biikaab Sāāyōōn
kuuyu /kikēētēēkyi Kōōtaab Yēyiin lekemeetaab Sāāyōōn. † **12:15**
Seka. 9:9

16 Mānāāsinkōōnkēt :rubiik kule kiyēē / kikēēmiitē / kēēyēchinē Yēēsu kimii kōōtyiichē siruutēkaab Yēyiin. Nteenee yu kiiyēēyē :Yēēsu kibkōōnkōy, kōōsōōtyi kiyoo kikiikumwooy :siruutēk kurubta keey āk Yēēsu.

17 Kikiikwaamtaat :biiko choo kikāsē kōōng'ēētēē :Yēēsu Lasaaro meet ng'aleechaata.

18 Kunyoo, kiyey :yooto kutorookta :bichoo chaang' Yēēsu kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēē manaayeyakay bēsyēēt ake! 19 Yooto kukōrōmchi keey *:Farisaayeeek kule, “Kookas oob kule buch :kiyēē ōmiitē ōyēyē! Okas, ntēē kāākuwuuchi :kōōrēēt tukul chiichiito!”

Lēbkēchinē :Yēēsu biiko tukul

20 Kimii :nkicheek Kirikiik alake chēē kikikwa Yēērusālēēm bokwaam saakwaanaa. 21 Kiba :Kirikiichoo ākoy wōlēē kimii :Filibō nyoo kibo Beetsaayta ām Kalilaaya ānkumwoochi Filibō kule, “Boontēēt, kēēmāchē keekas Yēēsu.”

22 Kumwoochi :Filibō Antereeya, nto yityo kuyibchi :tukwaay Yēēsu lōkōōywēchoo. 23 Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, “Kāākuyityi nanyuun yēē +/ mākiitōrōōr *Wēritaab Chii. 24 !

Kāāmwoowook, yoo kāmēēsuuchi :kēbuswoontēēt ng'wēny ankume, kung'ētu ku inee keey. Nteenee yoo kame, makuyey āmiik chēē chaang'. 25 Chiito nyoo kāyēētyi keey soboonnyii, mākōōboot. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 26 Chiito nyoo māchē kuyēwoo yiisyēēt kumāchāktōōs

kuruba ānkēēboontōtē keey āk inee. Mākukoonyit :Baaba chiichooto yēwoo yiisyēēt.

²⁷ Kaakwaama :ng'uusng'uus. Lēyyē, +maamwaay nee? Ara +māāmwoochi Baaba kōōnēmwoo nyalili mii kuchōōnchoo? Acha, nto yu ki ākoy kuyityiin kuu nyooto. ²⁸ Baaba, itōrōōr kaayneeng'uung'." Yooto, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē kimwooyē kule, "Kyāātōrōōr, ānku +māātōrōōr subak." ²⁹ Yu kakas :biiko choo kikiyyoong'iis yooto bōlātoonoo, kumwooy :bichoo alake kule, "Kātul :kōōrēēt." Kulē :alake, "Kāng'āloolchi *:malayikeet chiichi." ³⁰ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Kātook :bōlātoonoo kubo akweek mēēbērē anii. ³¹ Kāākuyityiin yēē +/mākiitiilchi biikaab kōōrēēt ng'aleek. +/ Makeekwet Bāytooyiintonoo bo kōōrooni. ³² Nteenee yoo /kiitōrōōroo, +māāyisu biiko tukul kukwa wōlēē āmiitē." ³³ Yooto kimwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru meet nyēē kimii kuchōōnchinē. ³⁴ Kulēenchi :biiko Yēesu, "Mwoowēech :kiruutēkyoo kule ming'iisyē *:Kāārārookiintēēt ākookoy. So ku ānō wōli imwooyē kule /kiitōrōōrē *Wēritaab Chii? Ng'oo :chiichi /kēēbērē Wēritaab Chii?" ³⁵ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "+Mōōboontē keey lēbkēēyyēēt bēsyōōs chēē ng'eri. Nto yoo tōōboontē lēbkēēyyēēt, obēesyētootēē simalukuyaak :mēēnānēēt. -Mēēnkētē :chii nyoo mii mēēnān wōlēē wēetii. ³⁶ Yoo tōōboontē keey lēbkēēyyooni kumāchāktōōs

12:26 Mat. 10:24-25; Māārko 10:44-45; Yoowa. 13:13-17 **12:27** Māārko 14:34-36; Yoowa. 12:23 **12:28** Māārko 1:11; 9:7; Yoowa. 17:1 **12:30** Yoowa. 11:42 **12:31** Yoowa. 14:30; 16:11 **12:34** Yoowa. 3:14; 8:28; 18:32 **12:34** Tyēēn. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Ēsēk. 37:25; Tān. 7:14

okaasee keey sōōbooyiitu lēbkēēyyēēt.” Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaata kubotēē yooto.

Kiikaasee keey :biiko alake Yēesu kutay :alake

³⁷ Ānkoo kikiikuyey :Yēesu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut ām taayeetaab bichoo, manaakookaasee keey :bichoo inee.

³⁸ Kiyeyakay :yooto kootyiich yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule, “Ara mii :chii nyēē kiyyēnchi lōkōōywēkyoo oō, Yēyiin,

nto nyēē kiikōōnkēt kāāmuukēywēēkuuk?”†

³⁹ Manaakookaasee keey :bichoo Yēesu, kurub kuu yoo kisirē *:Isaaya kumwooyē kule,

⁴⁰ “Kiker :Yēyiin koonyekwaa

ankuyey kuyoomcho :mētēwook simakas kiy.

Kunyoo, -mēēmuuchē kukas kiy

āmēēmuuchē kusēw :mētēwookwaa,

nto yooto, kumāwēēktōōs kukwa wōlēē āmiitē

sukung'eet āsoob icheck.”†

⁴¹ Kimwooy *:Isaaya ng'aleechu kuuyu kikiikukas wōōyintaab Yēesu ankikiikung'alaalee.

⁴² Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēesu ākoo mbo kāāntōōyik alak chēbo Yuutayeek. Nteenee kuuyu kinyōkōōrēch *:Farisaayeek, kimāng'ālōolēē :icheek ng'aleechaa kutook /simakeekwetee *kōōtaab saayeet. ⁴³ Kiyey

12:36 Yoowa. 7:33; 8:12 **12:36** Yoowa. 5:13 **12:37**
 Mat. 12:39-42; 16:4; 17:17; Māārkō 9:19; Yoowa. 16:9; Ibu. 3:7-11
 † **12:38** Isa. 53:1 **12:38** Room. 10:16 † **12:40** Isa. 6:10
12:40 Māārkō 4:12 **12:41** Isa. 6:1-3 **12:42** Yoowa. 2:23; 9:22

:kāāntōōyichoo kuu nyoto kuuyu kichāmē yoo
kāsīl icheek :biiko mēēbērē yoo kāsīl :Yēyiin.

*Chiito nyoo kameekaasee keey Yēesu +/
mākiitiilchi ng'al*

⁴⁴ Kikuurchi :Yēesu biiko kule, “Chii nyoo
keekaaseenaa keey, kumii kōōkoosēē keey Baaba
anii nyoo kiiyookwoo. ⁴⁵ Chiito nyoo kaakukasa,
kaakukas nkinee Baaba nyoo kiiyookwoo.
⁴⁶ Kyāāchōō kōōrooni chāākōōnu lēbkēēyyēēt
sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey
mēēbērē ng'ētunēē mēēnān. ⁴⁷ -Māātiilchinē chii
ng'al nyoo kāsē ng'aleekyuu āmākoonyitē kuuyu
kimāāchōōnii chāātiilchinē biikaab kōōrēt ng'al
nteenee kichāārāroochē. ⁴⁸ Nto chii nyoo kataya
ankutay ng'aleekyuu, makooruusta :ng'aleechaa
nkit bēsyoonoo bo tabanta kuuyu kichuunnyēē.
⁴⁹ Ng'aleek chēē āmwooyē mākwoonēē wōlēē
āmiitē, nteenee Baaba nyoo kiiyookwoo :nyēē
kimwoowoo kule āmwoowu. ⁵⁰ Ānkētē kule kiyēē
mwooyē :Baaba kuyibu *soboontaab kibchuulyo.
Kunyoo, kiy ake tukul nyoo āmwooyē ku nyēē
kimwoowoo :Baaba.”

13

Kiiwuunchi :Yēesu rubiikyii kērēēnkōōk

¹ Yoto kikiikuriik / kyaam *Saakweetaab
Keeytaayeet. Kiinkēt :Yēesu kule kikiikuyityi
:bārooyinnyii kung'eetee kōōrooni ānkuwo wōlēē
mii :Kwaan. Kichāmē kutukul biikyii choo

12:43 Yoowa. 7:18; Room. 2:29; Kala. 1:10 **12:45** Yoowa. 14:9

12:46 Yoowa. 1:4; 8:12 **12:47** Yoowa. 3:17; 5:22 **12:49**

Yoowa. 7:16-17 **12:50** Yoowa. 4:34

kiboonto keey. ² Yu kimii :Yēesu wokwoomiisyē āk rubiikyii, kikiikuyey :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot kuchaamta Yēesu. ³ Kiinkēt :Yēesu kule kikiikōōtōōrchi inee :Kwaan kāāmuukēywēēk tukul. Kiinkētē subak kule kichōōnēē :inee wōlēē mii :Yēyiin ankimakooyeey wōlooto.

⁴ Kiiyyo :Yēesu ānkōōrēēk kābuutiinyii nto yityo kumootee keey ankeet nyēē abuus.

⁵ Kiroonkyi bēēko karaayiit ānkutoow kōōwuunoot kērēēnkōōkaab rubiikyii. Kimāsēē kērēēnkōōchoo ankaanaa. ⁶ Nto yu kayit yēē kimii :Simōōni Bētērō, kulēēnchi :nyoo, “So, Mokoryoontēēt!

Imāchē iwuunwoo kērēēnkōōk?” ⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mēēnkētē kiyēē āmiitē āyēyē kuu nyi, nteenee +mēēnkēt lētuunoo.” ⁸ Kutāyiis :Bētērō ānkumwooy kule, “Acha! Mākoy iwuunwoo kērēēnkōōk.” Kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Yoo kāmāāwuunuung’, māyēmāktōōs tākiibuurtē keey.”

⁹ Kumwoochi :Bētērō kule, “Yoo wuu nyooto nanyuun ii, Mokoryoontēēt, iwuunwoo mbo nkinee mētīt āk āwunnyēk.” ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Chii nyoo kāākōōwuun keey kumāchāktōōs baateey kuchururta kērēēnkōōk. Ōtiliilēch :akweek tukul nteenee mii :akeenke ām akweek nyēē mā tiliil.”

¹¹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kuuyu kikiikōōnkēt chiichēē kimii wokuchoomtooy inee.

¹² Yu keewaany :Yēesu kōōwuun kērēēnkōōkaab rubiichoo, koolaach kābuutiinoo ānkuwokōōbuur ng’wēny wokwoomiis. Yooto kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ibooru nee :kiyoo

13:1 Yoowa. 2:4 **13:2** Luuka 22:3; Yoowa. 12:4 **13:3** Yoowa. 3:35 **13:5** Luuka 12:37 **13:10** Yoowa. 15:3 **13:11** Yoowa. 6:64, 70-71

kātāāyēyē? ¹³ Ōkuuroo kule, ‘Kāānēētiintēēt’ nto kule ‘Mokoryoontēēt.’ Man āwuuyē nyooto. ¹⁴ Ānkoo āyēku :anii Mokoryoontēēng'woong' āk kāānēētiintēēng'woong', kāāwuunwook kērēēnkōōk. Kunyoo māchāktōōs :nkakweek ōwuunchinē keey kērēēnkōōk ¹⁵ kuu yoo kātāāboorwook :anii. ¹⁶ ! Kāāmwoowook, mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii āmā wōō :kiiyookiintō kusiir kāāyooktooyiintēēt. ¹⁷ Yoo koorub ng'aleechu kātāāmwoowook, mākōōbēruurook :Yēyiin!

¹⁸ -Māāng'āloolēēnook akweek tukul kuuyu ānkētē soboonwēkaab choo kyaakwey. Nteenee māchāktōōs kuyityiin :siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, ‘Kiwēēkyoo keey :chiito nyoo kikyoomiisyē :tukwaay.’† ¹⁹ Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākii, si yoo yēyāktōōs, +mookaasee keey kule anii nyooto. ²⁰ ! Kāāmwoowook, nyoo toochē chiichēē kāāyooktē, kaakutaacha. Nto nyoo kaakutaacha, kaakutaach nkinee nyoo kiiyookwoo.”

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy (Mataayo 26:20-25; Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23)

²¹ Kiiyiimset :yooto Yēēsu mēt kut kulē, “! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.” ²² Kukas keey :rubiik nyēē kanam kuut kule ng'oo :nyooto / kēēmwooyē.

13:14 Mat. 23:8-12; Māārkō 10:41-45; Luuka 22:27; 1Tēm. 5:10

13:15 Filib. 2:5 **13:16** Mat. 10:24-25; Luuka 6:40; Yoowa. 15:20

† **13:18** Tyēēn. 41:9 **13:18** Yoowa. 17:12 **13:19** Yoowa. 14:29; 16:4; 8:24 **13:20** Māārkō 9:37

23 Kikitiing'to Yēesu :rubiintonoo kichāmē.
 24 Yooto kubutēē :Bētērō rubiintonoo koong'ta kuteebee Yēesu kule ki ng'oo :nyooto kimii :inee kung'aloolēē. 25 Kōōtōrōōr :rubiintonoo mētinyii ankuteebee Yēesu kule, “Ng'oo :nyooto ōō, Mokoryoontēēt?” 26 Kumwoochi :Yēesu kule, “Nyoo kāākoochi mukaatiit nyēē kaalablaabte, ku chiito :nyooto.” Kunam :Yēesu mukaatiit ankoolablaabta suutēēk nto yityo kōōyokoochi Yuuta Iskaryoot. 27 Kunāmē :Yuuta mukaatiinaa kōōloombuuchē :Kibrōkōsyoontēēt bakeenke. Kumwoochi :Yēesu kule, “Ānkiisārchi kiyēē imāchē iyey.” 28 Kimēenkētē :rubiik chuut alake kiyēē kiibooru :ng'aleechaa bo Yēesu. 29 Kiisōōtē :rubiik alake kule tōōs kāmwoochi :Yēesu inee wokwaal tukuukaab saakweet nto kule kōōkoochi biiko choo bānoon kiy kuuyu ki kōnōriintēētaab beesaanik. 30 Yu kaakunam :Yuuta mukaatiinaa, kuchuyta. Kikiikutuuyiit yooto :kōōrēēt.

Mākuutyēēt nyēē lēēl

31 Yu kaakuchuyta :Yuuta, kumwooy :Yēesu kule, “Mākōōtōrōōrākoy ra *:Wēritaab Chii ānkōōtōrōōrākoy :Yēyiin kubununēē inee. 32 Kuu yoo itōrōōrē :Yēyiin Wēritaab Chii, mākōōtōrōōr :nkinee Yēyiin ānkuyēyāktōōs areet akeenke. 33 Kunyoo ii, lōkōkyuu, -mēētākiibuurtooy keey akweek nyēē lōō. +Moocheeng'aa nteenee, āmwoowook kule, ‘-Mōōbēētii wōloo +māāwē’, kuu yoo kyāāmwoochinē kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek. 34 Āmiitē wāākōōnook mākuutyēēt nyēē lēēl, nto

13:23 Yoowa. 19:26; 20:2; 21:7, 20

13:27 Yoowa. 12:4

13:29

Yoowa. 12:6

13:32 Yoowa. 17:1

13:33 Yoowa. 7:33-36

nyooto ku nyi: Ōchoomtōōsii kuu yoo kyāāchāmook :anii. ³⁵ Yoo ōchoomtōōsii, mākōōnkēt :biiko tukul kule ōyēku rubiikyuu.”

*Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keyy :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Māārko 14:27-31; Luuka 22:31-34)*

³⁶ Nto tēē yoo, kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Imāchē iwē ānō ōō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mākēēbēētooy keyy kuu nyi, ntee-nee +meerubwaa lētuunoo.” ³⁷ Kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Am nee simakeebeete keyy raat ōō, Mokoryoontēēt? Yoo kābo nee, kēēbēku :tuk-waay!” ³⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kule kēēbēku :tuk-waay? !Kāāmwoowuung', kutoombo kooturkuuch :kirkōōnkiit, +meetuuch keyy areet sōmōk.”

14

Kēēlto :Yēesu nyēbo Kaab Baaba

¹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, “-Matookany kubēk :moonik. Okaasee keyy Yēyiin ankookaaseena keyy. ² Mii :kooiik chēē chaang' Kaab Baaba wōlēē +māwāāyēytoowook ming'ātēēt. Nto kāmāwuu nyoo, nto kāmāāmwōowook kuu nyooto. ³ Yoo kāwāāyēytoowook ming'ātoonoo, +māāyēēwu chaamutaak subokiibuurtē keyy. ⁴ Ōnkētē :akweek kēēlto nyēē wēētii wōlēē +māāwē anii.” ⁵ Yooto kumwoochi :Toomaas Yēesu kule, “Yoo -mākiinkētē raat mbo wōlēē iwēētii ii, Mokoryoontēēt, bokiinkētē nee kēēlto nyi

13:34 Yoowa. 15:12, 17; 1Yoowa. 2:7-8; 3:11, 23; 4:11, 21; 2Yoowa. 5-6 **13:35** 1Yoowa. 3:14 **13:36** Yoowa. 8:14; 21:19 **13:38** Yoowa. 18:27 **14:3** Yoowa. 12:26

imwooyē?” ⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “Anii :kēēlto. Anii :manta ānku anii :soboono. Māmii :chii nyēē wēētii Kaab Baaba yoo kāmābuntēēnoo. ⁷ Nto kōōnkētoo, nto kōōnkētē nkinee Baaba. Nteenee ōmiitē bōōnkētē ām lēēkitō kule ng’oo :Baaba ankukookasee koonyekwook mbo kēny.” ⁸ Kumwoochi :Filibō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng’oo :Kōōn. Kiyooto :nyēē kēēmāchē kityō.” ⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “So, Filibō, kōōkiibuurtē keey nyi kooy āmānēēnkētoo. Chiito nyoo kaakukasa kaakukas Baaba. Imuuchē kule nee iteebeenaa kule ng’oo :Baaba anii? ¹⁰ So, -mēēchāmtooy :inyiing’ kule, anii āk Baaba ku kiy akeenke? Ng’aleek choo āmwoowook kumā cheechuu nteenee bo Baaba nyoo inee ku anii ānkuyēyiisyēēnoo. ¹¹ Ochamtaa yoo āmwooyē kule anii āk Baaba ku kiy akeenke. Nto yoo māwuu nyoo, ochamtaa naas kubo ng’aleechaa bo kwōng’uut choo kyaayey. ¹² !Kāāmwoowook, chii nyoo ikoosēēnoo keey makuyey tukuukaab kwōng’uut chēē wuu choo kyaayey :anii ankumakuyey mbo chēē chaang’ kusiir chu, kuuyu -māāmiitē. ¹³⁻¹⁴ Kiy ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu, +maayey, sukutōrōriit :Baaba kubununēē Lakwanyii.”

*Kii-āmiis :Yēesu rubiikyii kule mākunyōōr
Tāmirmiryēētaab Yēyiin*

14:5 Yoowa. 11:16 **14:6** Yoowa. 1:4, 14; 10:9; Ibu. 10:20 **14:9**
Yoowa. 12:45; 1:18; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 **14:10** Yoowa. 3:35;
10:38; 17:21 **14:11** Yoowa. 5:18, 36 **14:13-14** Yoowa. 15:16;
17:1

15 Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo ōchāmoo, ōriib mākuutēkyuu. 16 +Maateebē Baaba kukōōnook Tāmirmiryēēnyii nyēē mākuuyētyēēchook kuu wōloo kwāāyēytooy :anii. 17 Bo manta :Tāmirmiryoonoo ānku +mōōbuurtē keey ākookoy. Mānyōōru :chii nyēbo kōōrooni kuuyu mēēbērē makukas Tāmirmiryoonoo nto kōōnkēt. Nteenee +mōōnkētē :akweek Tāmirmiryoonoto kuuyu mii wōlēē ōmiitē ānku +mōōbuurtē keey. 18 +Māāwē, nteenee -mōōng'ētu kuu bānoon. +Māāyēēwu wōlēē ōmiitē. 19 Lēēkit ang'eetee kōōrēt nyēē mākyo kukasa :biikaab kōōrooni subak, nteenee +mookasaa :akweek. Nto kuuyu āboontē :anii soboonto, +mōōnyōōru soboonto. 20 Yoo kookasaa yooto, +mōōnkēt kule āyēku :anii akeenke āk Baaba ānkāāyēku akeenke āk akweek. 21 Chiito nyoo kāsē mākuutēkyuu ānkuriibē, kuchāmoo. Makucham :Baaba chii nyoo chāmoo ankaacham :nkanii ānkāāboorchii keey.”

22 Yooto kumwoochi :Yuuta nyiin ake Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ām nee yu imāchē iboorwēēch keey āmēēmāchē iboorchi keey biikaab kōōrooni?” 23 Kuwālchi :Yēesu kule, “Chii nyoo chāmoo, kukoonyitē ng'aleek choo ānēētē. Makucham :Baaba chiichoo ānku +māāchōōntē keey Baaba ānkubokēēming'tē keey. 24 Chii nyoo māchāmoo, mākoonyitē kiyēē ānēētē. Mākwoonēē :ng'aleechu kookas wōlēē āmiitē, nteenee bo Baaba nyoo

14:15 Yoowa. 14:21, 23; 15:10; 1Yoowa. 5:3; 2Yoowa. 6 14:16
Yoowa. 7:39; 14:26; 15:26; 16:7, 13; 20:22; Yēyuut. 1:4; 2:4; 1Yoowa.
3:24; 4:13 14:17 1Kōōr. 2:10-16 14:19 Yoowa. 16:16 14:23
Ng'oong'. 3:20

kiiyookwoo.

²⁵ Āmwoowook ng'aleechu kuuyu tākēēboontē keey. ²⁶ Nteenee mākuyēētyēēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo mākōōyook :Baaba. Mākōōnēētook ānkōōsōōtweek ng'aleek tukul choo kyāāmwoowook. ²⁷ Lēyyē, ōbuurtē kaalyeenyuu. Makerkeey :kaalyaani ākōōnook nyoo kōōnook :biikaab kōōrooni. -Mookany kubēk :moonikweek, āmōōmuuyē. ²⁸ Kookas oob yoo kāāmwoowook kule, '+Māāwē ānku +māāyēēwu wōlēē ōmiitē.' Yoo ōchāmoo, ong'erech kubo kule āmiitē āwēētii Kaab Baaba nyoo wōō kubiira. ²⁹ Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo kāyēyākiis +mōōyēnchi. ³⁰ Kāmāāng'ālōolē āk akweek nyēē lōō kuuyu mii kuchōōnii :bāytooyiintēētaab kōōrooni. Māboonto :bāytooyiintonoo kāāmuukēy kubāwoo, ³¹ nteenee kāyēyākiis :ng'aleechu sukōōnkēt :biiko tukul kule āchāmē Baaba kuuyu āyēyē kiyēē mwoowoo kule ayey. Lēyyē, kēēng'ēētyēē yu.”

15

Musābiibuut ākoo sokonaakyii

¹ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “Anii *musābiibuut nyēbo man nto Baaba ku chiitaab mbareet. ² Tiltooy :Baaba sokonnyeenyuu ake tukul nyoo māyēyē āmnyoo, ānkubulē sokonnyeet nyoo kiyey lokoyeek sukuyey lokoyeek chēē chang'.

14:24 Yoowa. 7:16 **14:26** Yoowa. 14:16; 16:13; 1Yoowa. 2:20, 27

14:27 Luuka 2:14; Yoowa. 16:33; Filib. 4:7; Kolos. 3:15 **14:29**

Yoowa. 13:19 **14:30** Yoowa. 12:31 **14:31** Yoowa. 4:34; 10:18;

12:49 **15:1** Tyēēn. 80:8-16; Isa. 5:1-7; Cherem. 2:21 **15:2** Mat.

3:10

³ Kōōtililiitu mbo :akweek kēny ām lōkōōywēk choo kwāāmwoowook. ⁴ Yoo kōōkiilchoo, ākiilchook. Māyēyē :sokonnyeetaab musābiibuut lokoy yoo mēēbērē kānoomchi musābiibuut. Wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :nkakweek. -Mōōyēyē kiy nyēē karaam yoo kāmōōkiilchoo. ⁵ Anii :musābiibuut, akweek :sokonaak. Yoo kākiilchoo :chii ānkāākiilchi :nkanii, kuyēyē tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch. Kunyoo, -mōōyēyē kiy yoo kāmōōkiilchoo. ⁶ /Kiinēmtōoy biiko choo kāmākiilchoo kuu sokonaachaa /kēētiltooy. Kuu yoo mākuyoomcho :sokonaachaa, nto mii yoo /kiiruruuch /ānkēēwiirchi ma kulāyo, +/mākiinēmtō nkicheek biiko choo kāmākiilchoo /ānkēētōōrchi maataab kibchuulyo. ⁷ Yoo kōōkiilchoo ānkōōbuurtē ng'ālyoontēnyuu, ankooteeb kiy ake tukul nyēē ōmāchē, /kēēkōōnook. ⁸ Yoo kooyey lokoyeek chēē chaang' ānkōōyēku man rubiikyuu, +mōōtōrōōr Baaba.

Kiikiim :Yēesu chamateet

⁹ Āchāmook :anii kuu wōloo chāmtoō :Baaba. Kunyoo, ōbuurtē :nkakweek chamateenyuu. ¹⁰ Yoo kōōriib mākuutēkyuu, +mōōbuurtē chamateenyuu, kuu yoo kyāāriib :nkanii mākuutēkaab Baaba ānkāābuurtē chamateenyii. ¹¹ Āmwoowook ng'aleechu sōōbuurtē ng'erekweekyuu, si nto yityo, kuchurta :ng'erekweekwook.

15:3 Yoowa. 13:10; Ēfēēs. 5:26 **15:5** Yoowa. 15:7, 10; 6:56; 1Yoowa. 2:6, 28; 3:6, 24 **15:5** 2Kōōr. 3:5; 4:7 **15:6** Mat. 3:10; 7:19 **15:7** Yoowa. 15:16 **15:8** Yoowa. 17:1 **15:9** Yoowa. 5:18 **15:10** Yoowa. 14:15; 4:34 **15:11** Yoowa. 16:22, 24; 17:13; 20:20; 1Yoowa. 1:4

12 Mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē kuu yoo āchāmook :anii. 13 Māmii :chamateet nyēē wōō kusiir yoo kēēnēm keey :chiito kume kubo chōōrōōnuutēkyii. 14 Yoo kooyey kiyēē kāāmwoowook, ōyēku chōōrōōnuutēkyuu. 15 -Mātāākuurook subak kule motwoorik kuuyu -mēēnkēt :motwooriintēēt kiyēē yēyē :mokoryoontēēnyii. Nteenee ākuurēēnook ra chōōrōōnuutēkyuu kuuyu kāāmwoowook :anii kiy ake tukul nyēē kyāākāsēē Baaba. 16 Kimōōkwēyoo anii :akweek kule āyēku mokoryoontēēng'woong'. Anii :nyēē kyāākwēyook ōyēku rubiikyuu. Kyaatoolak kukiil :soboonng'woong' bo tāmirmiryēēt sukung'eet kukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyoo kooteeb ām kaayneenyuu. 17 Kunyoo, mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē.”

Mākuwēch :biikaab kōōrooni rubiikaab Yēēsu

18 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, “Yoo kāwēchook :biikaab kōōrooni ōnkēt kule kisimkuwēcho anii. 19 Nto kyōōbooyē kōōrooni nto kichāmook :biikaab kōōrooni. Nteenee kyaakweyaak :anii ōyēku cheechuu, kunyi -mōōbooyē kōōrēēt. Kiyooto :nyēē wēchēēnook :biikaab kōōrooni. 20 Osoot yoo kāāmwoowook kule, ‘Mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii.’ Kuu yoo / kiinyāliiloo, +/ makiinyaliilaak nkakweek. Nto yoo /kēēkoonyitē kiyēē kwaaneet :anii, +/mākēēkoonyit kiyēē +mooneet :nkakweek.

15:12 Yoowa. 13:34 15:13 Yoowa. 10:11; Room. 5:8; 1Yoowa. 3:16 15:16 Mat. 7:7; Yoowa. 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Yoowa. 3:22; 5:14-15 15:17 Yoowa. 13:34 15:19 Yoowa. 7:7; 16:32-33; 17:14; 1Yoowa. 3:13 15:20 Yoowa. 13:16

21 Mākuyēwook :biikaab kōōrooni ng'aleechu tukul kuuyu ōyēku cheechuu āk subak kuuyu -mēenkētē :bichoo nyoo kiiyookwoo. 22 Nto kimānāachōō ānkāang'āloolchi bichoo, nto / kimākiitiilchinē kule kiikuchoolwookēn. Nteenee kuuyu kyāachōō, māmii :wōlēē makutuukta keey :chii ām choolwookātēēt nyēē kiikuyey. 23 Chiito nyoo wēchoo, kuwēchē nkinee Baaba. 24 Nto kimanaayey tukuuk chēbo kwōng'uut ām wōlēē mii :bichoo, nto / kāmākiitiilchinē bichoo ng'al. Ānkoo kookukas :bichoo tukuuchoo bo kwōng'uut choo kwāāyēyē, tākuwēchoo ānkuwēchē nkinee Baaba. 25 Nteenee ityiichē :yuutēyu siruutyēētaab Yēyiin :yoo mwooyē kule, 'Kikēewēcho buch.'†

26 Lēyyē, ōnkētē kule yoo kāāwē :anii Kaab Baaba, +māwāāyooku Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākuyēētyēēchook. Mākōōboorchi biiko manta āk wōlēē āwuuyē :anii. 27 Mēēbērē Tāmirmiryēētaab Yēyiin nkit nyēē mākōōboortoo nteenee ōboortoo :nkakweek kuuyu kikēēboontootē keey tukul kuchakee kēny.

16

1 Āmwoowook ng'aleechu simōōchuunnyēē kiyēē kyōōyēnchi. 2 Makukweteenaak :bichoo kooriikaab saayēet. Makuyit :bēsyēēt nyēē yoo kabakachaak :chii kōōsōōtē kule kayey kiyēē māchē :Yēyiin. 3 Yēyē kuu nyooto kubērē tōōs kayey

15:21 Yoowa. 16:3 15:22 Yoowa. 9:41 15:23 Luuka 10:16;
Yoowa. 5:23 15:24 Yoowa. 5:36 † 15:25 Tyēēn. 35:19 15:25
Tyēēn. 69:4; 35:19 15:26 Yoowa. 14:16 15:27 Yoowa. 1:14;
Yēyuut. 1:8; 1Yoowa. 1:2; 4:14 16:2 Yoowa. 9:22; Yēyuut. 26:9-11

chēē kāroomēch, nteenee yēyē kuuyu -mēēnkētē Baaba āmēēnkētoo. ⁴ Kāsimāmwoowook ng'aleechu si yoo kayit :yooto kōōsōōtwork ng'aleechaa kyāāmwoowook.

Yiisyēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin

Kimānāāsīmāmwoowook ng'aleechu kuuyu kitākēēboontē keey. ⁵ Nteenee āmiitē wāāyēyē Kaab Baaba nyoo kiiyookwoo āchōō kōōrooni, amateebena :chii ām akweek wōlēē āwēētii. ⁶ Ānkētē kule kāākung'woonchook :ng'aleechu. ⁷ Nteenee āmwoowook manta kule karaam ām wōlēē ōmiitē yoo kāāwē suwāāyooku Tāmirmiryēēt kuchō wōlēē ōmiitē, kuuyu yoo kāmāāwē, mächōōnii :Tāmirmiryēēt chokuyēētyēēchook. ⁸ Yoo kächō :Tāmirmiryēēt, mākōōboorchi biiko kule kustooyootiin ām wōlēē kāstooy :icheek ng'ōōkisto, churtaayeet āk kiyēē itiiilē :Yēyiin. ⁹ Kurubta keey āk ng'ōōkisto, ku kule -mēēkoosēēnoo keey, ¹⁰ churtaayeet ku kule, āmiitē āyēyēyē :anii Kaab Baaba āmātōōkāsoo ¹¹ nto kiyēē itiiilē :Yēyiin ku kule, /kāākiitiilchi ng'aleek bāytooyiintēētaab kōōrooni.

¹² Āboontē ng'aleek chēē chaang' chēē ābērē nto tāāmwoowook nteenee nyikisyook miisin.

¹³ Nteenee yoo kächō :Tāmirmiryoonoo bo manta, mākwoorōōrwork ōnkēt manta kutukul. -Māmwoowu kiyēē chōōnēē kāāsōōtēyweēkyii nteenee mākumwoowu nyēē / kēēmwoochinē āk tukuuk chēē makukwa. ¹⁴ Mākōōtōrōōroo

16:3 Yoowa. 15:21 **16:4** Yoowa. 13:19 **16:7** Yoowa. 14:16

16:8 Yēyuut. 24:25 **16:9** Yoowa. 5:38; 6:36, 64; 7:5; 10:26; 12:37

16:11 Yoowa. 12:31 **16:13** Yoowa. 14:16; 1Yoowa. 2:27

:Tāmirmiryoonoo kuuyu mākunyōōru ng'aleekyuu ānkumwoowook. ¹⁵ Kiy ake tukul nyēbo Baaba ku nyeenyuu. Kiyooto :nyēē āmwooytēē kule mākunyōōru :Tāmirmiryoonoo ng'aleekyuu ānkumwoowook.

Makuweek :ng'wooninto kuyēk ng'erekweek

¹⁶ Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.” ¹⁷ Kimwooy :rubiichoo alake kule, “So, ibooru nee :ng'aleechu? Kālē, ‘Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō nto nyēē mā tyaa ātooku subak.’ Ānkulē subak, ‘Āmiitē āyēēyē :anii Kaab Baaba.’ ¹⁸ Ibooru nee :ng'aleechu bo ‘Ām lēēkitō’? -Mākiinkētē kiyēē mii kung'aloolē!”

¹⁹ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimāchē :rubiichoo sukuteebēe inee ng'aleechaata. Kunyoo kuteebēe rubiichooto kule, “So, ōmiitē ōtēēbēē keey kiyēē ibooru :yoo kāāmwooyē kule, ‘Ām lēēkitō, -mātōōkāsoo, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.’? ²⁰ ! Kāāmwoowook, +mōōriiryē ānkōōmēēysē nto yooto kumii :biikaab kōōrooni kung'ērēktōōs. Mākung'woonchook nteenee makuweek :ng'wooninng'woong' kuyēk ng'erekweek. ²¹ Yoo sichē :koorko kung'woonchinē, nto yoo kāākusich lakwanyii kuwuutyēē ng'wooninoo kubo ng'erekweekaab leekweet. ²² Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē akweek. Mākung'woonchook sinee kuu nyiitēnyi, nteenee yoo kakeekas keey subak +moong'erech ng'erekweek chēē mākoy kōōnēmūnēēnook :chii. ²³ Māmii :kiy nyēē +mooteebēēnaa kuuyu

mākukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyēē kooteeb
 ām kaayneenyuu. ²⁴ Māmii :kiy nyēē kyooteeb
 ām kaayneenyuu. Kunyi, oteebee Baaba kiyēē
 ōmāchē sukuyitita :ng'erekweekwook.

Kiikōōbēl :Yēesu kōōrēēt

²⁵ Kāāmwoowunēēnook ng'aleechu keel nyēē
 iyeelaat, nteenee makuyit :bēsyōōsyēk chēē
 +māāng'oong'wook wōlēē wuu :ng'aleekaab Baaba.

²⁶ +Mooteeb bēsyoonoto kiy ām kaayneenyuu
 nyēē mā anii nyēē ātēēbwook. ²⁷ Chāmook :Baaba,
 kuuyu kyoochamaa ānkōōchāmchiintōōsii kule
 kyāāchōōnēē :anii wōlēē mii :inee. ²⁸ Āchōōnii
 kōōrooni, kyāāchōōnēē wōlēē mii :Baaba, nteenee
 āmiitē āng'ēētēē kōōrooni āyēēyē Kaab Baaba.”

²⁹ Yooto kumwoochi :rubiik Yēesu kule,
 “Kēēmwoowu ra ng'aleek kutook nyēē -mēēyēlē.

³⁰ Kāākiinkēt nanyuun ra kule inkētē kiy ake
 tukul nyēē mēērook / tākēēkiiring'. Yēyēch
 :yooto kiyyēnchi kule ichōōnēē Kaab Yēyiin.”

³¹ Kiwālchi :Yēesu rubiichoo ām yooto kule,
 “Kōōyēnchi sōō? ³² Kaakuyit mbo :bēsyēēt nyēē
 +mōōsērēētyē :akweek tukul kut wāāng'ētu :anii
 nkit. Ānkoo kuwuu nyooto, kēēboontē keey Baaba.

³³ Kāāmwoowook ng'aleechu si yoo kōōnoomnyē āk
 anii ōnyōōru kaalyeet. +Mootang'any ām kōōrooni.
 Nteenee ōkimkimiitu kuuyu kwāābēl kōōrēēt.”

17

Kisaay :Yēesu Yēyiin

16:23 Yoowa. 15:16 **16:25** Mat. 13:34 **16:27** Yoowa.
 14:21 **16:32** Seka. 13:7; Māārko 14:27, 50 **16:33** Yoowa.
 14:27; 1Yoowa. 5:4

1 Yu kaakoowaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kukas barak ānkumwooy kule, “Baaba, kaakuyit :bārooyinto. Itōrōoro sikēētōrōriitu :tukwaay. ² Inyiing' :nyēē 'kiikōōnoo kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :biiko tukul sāākoochi biiko choo 'kiikōōnoo *soboontaab kibchuulyo. ³ Soboontaab kibchuulyo nanyuun ku yoo inkētiing' :biiko Yēyiin nyoo bo man ānkōōnkētoo nkanii Kāārārookiintoonoo kiiyooku. ⁴ Kwāātōrōōriing' awaang'te yiisyoonoo kiiyookwoo chaayey. ⁵ Kunyoo ii, Baaba, kany āchōō bokiibuurtē keey :tukwaay kēyēymtooy wōōyinto kuu kēny, kutoombo /keeyey kōōrēēt.

⁶ Kyāāboorchi bichoo kiikōōnoo kāāmuukēywēēkuuk. Ki cheekuuk :bichoo nteenee ikōōnoo. Kookunam :bichooto ng'ālyoontēēng'uung' kuchō āwut. ⁷ Kāākōōnkēt :bichoo kule kiy ake tukul nyoo kyaayey kuchōōnēē wōlēē imiitē. ⁸ Kyāā-āmchi bichoo lōkōōywēchoo 'kiimwoowo ankiikutaach. Inkēt nanyuun :bichoo kule āchōōnēē man wōlēē imiitē ānkōōyēnchinē kule inyiing' nyēē kiiyookwoo.

⁹ -Māāsoochinē biikaab kōōrooni, nteenee āsoochinē choo 'kiikōōnoo, kuuyu cheekuuk :chooto. ¹⁰ Chēē āboontē ku cheekuuk nto choo cheekuuk ku cheechuu. Atōrōōroot kubo bichoo. ¹¹ Āmiitē āchōōnii wōloo imiitē nyēē -mēētāābuurē :anii kōōrēēt, nteenee tākumii :bichooto. Wōōy, wēē, Baaba nyēē tiliil! Iriib

17:1 Yoowa. 2:4; 11:4; 12:16, 23, 41; 13:31-32; 14:13; 15:8; 16:14; 17:10, 22, 24 **17:2** Mat. 28:18; Yoowa. 3:35; 5:24 **17:3** 1Yoowa. 5:20 **17:4** Yoowa. 4:34; 19:30 **17:5** Yoowa. 1:1-2; 8:58; 17:24 **17:10** Yoowa. 16:15

bichoo ām kāāmuukēywēēk chēē wuu choo 'kiikōōnoo, sukung'eet kunoomnyo :bichooto kuyēk akeenke kuu yoo āyēku akeenke āk inyīing'. ¹² Yoo kyāāboontē keey bichoo, kyāāriib ām kāāmuukēywēēkuuk nyēē mānāābootyo, nteenee kibot :akeenke baateey, nto nyooto ku kāāmukuusiintēēt. Kiyityiin :siruutēk ām kēēlooto. ¹³ Baaba, āmiitē āchōōnii wōlēē imiitē. Nteenee āmwooyē ng'aleechu yoo tāāmiitē kōōrēēt sukunyōōr :bichooto ng'erekweekyuu kuchurta. ¹⁴ Kyāā-āmchi bichoo ng'ālyoontēēng'uung'. Kōōkuwēch :biikaab kōōrooni kuuyu mēēbērē bo :icheek kōōrooni, kuu yoo -māābooyē :anii kōōrooni. ¹⁵ -Māāsooyiing' kule inēmu bichoo ām kōōrēēt nteenee āsooyiing' kule iriib bichoo kumaaraanta :Kibrōkōsyoontēēt. ¹⁶ Kubooyiit man, mābo :bichoo kōōrēēt kuu yoo -māābooyē :nkani. ¹⁷ Itiliil bichoo kōōbuurto manta. Ng'ālyoontēēng'uung' ku manta. ¹⁸ Kuu yoo kiiyookwoo :inyiing' āchōō kōōrēēt, +māāyooktē :nkani bichooto bokuyey yiisyēēng'uung' ām kōōrēēt. ¹⁹ Kāānēmu keey kubo icheek sukung'eet kōōnēmchi keey :nkicheek ng'aleekaab manta.

²⁰ -Māāsoochinē rubiik baateey, nteenee āsoochinē biiko choo mākōōyēnwoo kubununēē lōkōōywēkaab rubiichoo. ²¹ Baaba āsooyē kule kuyēk :icheek tukul akeenke ku yoo kēēyēku :acheek tukwaay akeenke. Āsooyē mbo subak kule kuyēk :nkicheek akeenke āk

17:11 Yoowa. 10:30; 17:21-23; Kala. 3:28 **17:12** Yoowa. 6:39; 13:18 **17:13** Yoowa. 15:11 **17:14** Yoowa. 15:18-19 **17:15** Mat. 6:13; 2Tēēs. 3:3; 1Yoowa. 5:18 **17:18** Yoowa. 20:21 **17:19** Ihu. 10:10

acheek, sukung'eet kōōyēnchi :biiko tukul kule kiiyookwoo. ²² Kyāākoochi bichoo lēbkēēyyoonoo 'kiikōōnoo sukuyēk :icheek akeenke, kuu yoo āyēku akeenke āk inyiing'. ²³ Yoo āyēku :anii akeenke āk icheek ānku inyiing' ku anii kuchurtooy :kibakeenkeenyooy, sukōōnkēt :biiko tukul kule 'kiiyookwoo :inyiing' ānkiichāmē icheek kuu yoo 'kiichamaa anii.

²⁴ Baaba! Ābērē nto kākwoonii :bichoo wōloo āchōōnii anii sukung'eet kukas kule ātōrōōroot tōrōōrinto nyoo 'kiikōōnoo, kuuyu kisimichamaa kutoombo / keeyey kōōrēt. ²⁵ Baaba nyēē churtaat! Kimēēnkētiing' :kōōrēt, nteenee kyāānkētiing' :anii. Kunyi kāākōōnkēt :bichu kule 'kiiyookwoo. ²⁶ Kyaayey bichu kōōnkētiing', anku +maatāy āyēyē kuu nyooto sukung'eet kunam :nkicheek chamateet nyoo iboontēēnoo ānkāābuurtē keey :nkanii icheek.”

18

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār

(Mataayo 26:47-56; Māārkō 14:43-50; Luuka 22:47-53)

¹ Yu keewaany :Yēēsu kusaay, kwooyyo āk rubiikyii tuybēyēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Kiiirōōn ankuba ākoy mbareetaab *musēytuuniinēk nyēē kimii wōlooto. ² Kiinkēt :nkinee Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu mbaraanaa, kuuyu kikicham :Yēēsu kōōmuunyēē wōlooto āk rubiikyii. ³ Yooto, kuwēēto keey :Yuuta biikaab lukēēt

17:23 Yoowa. 17:11; 5:18 **17:24** Yoowa. 12:26; 17:5 **17:25**
 Mat. 11:25-27; Yoowa. 8:55 **18:2** Māārkō 14:32; Luuka 22:39
18:2 Yoowa. 12:4

nyēē mining' nyēbo Rooma kutākyinē keey mbaraanaa. Kiboontootē keey mbo riibiikaab kaab *kibkōrōs nyēē wōō ākoo *Farisaayeeek. Kikirat keey :bichoo kuyem. Kinamaat kariikwaa, taariinek āk nōmōryēēk. ⁴ Kiinkētē :Yēesu kiy ake tukul nyēē kimii wokuyēyāktōōs. Kuchō taay ankuteebee bichooto kule, “So, ōchēēng'ē ng'oo?” ⁵ Kulē :bichoo, “Yēesu nyēbo Nāāsārēēt.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ntēē anii :nyi.” Kimii :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēesu kukēēyyo āk bichooto. ⁶ Kumwoochinē :Yēesu bichoo kule, “Anii :nyooto” kōōtuuytuuy :bichoo ānkōōryookyi keey ng'wēny. ⁷ Kuteebee :Yēesu subak bichoo kule, “So, ōchēēng'ē ng'oo?” Kuwāl :bichoo kule, “Yēesu nyēbo Nāāsārēēt.” ⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Nto yu kāāmwoowook kule anii :nyooto. Yoo ākoo anii :nyēē ōchēēng'ē, kany kubēēchi keey :murēchu āboontē keey.” ⁹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kuyityiin :yoo kimwooyē kule māmii :rubiintēenyii mbo akeenke nyēē mākubot.

¹⁰ Yooto, kung'us :Bētērō chōōkiit nyēē kiboonto ankuchwen yiititaab taay nyēbo motwooriintēetaab kibkōrōs nyēē wōō. (/ Kikēēkuurēē motwooriintonoo Māālkō.)

¹¹ Nteenee kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Ibērē :inyiing' tōōs -māāchāmē :anii nyalilta nyēē kaakuyeyta :Baaba kule ānyōōru? Ikētyi chōōkiing'uung' kiraaru!” ¹² Kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt biikyii bo lukēēt āk riibiichoo kibo *Kōōtaab Yēyiin kule kunam Yēesu ankurat.

¹³ Yu kaakunam :bichoo Yēesu kōōmutyi

kurook *Anaas nyoo ki boontēetaab biikooy bo Kayaafa. Kayaafa :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto. ¹⁴ Ki inee :nyēē kiirwookyinē kāāntōōyikaab YuutayEEK kule kaykay kume :chiito akeenke sukusobcho :biiko.

Kituuch keyy :Bētērō nyēbo taayta

(Mataayo 26:69-70; Māārkō 14:66-68; Luuka 22:55-57)

¹⁵ Yooto koonamaat :Simōōni Bētērō ākoo rubiintēēt ake, Yēēsu. /Kiinkētoot rubiintonoo ake ām wōlēē kimii :chiichoo wōō bo kōrōs. Kunyoo, kiiwut :inee kayaata. ¹⁶ Nteenee king'ētunēē :Bētērō saang' yēbo oreetaab tuuytaab kayaata. Kiiyeey lēt :rubiintonoo ānkumwoochi chēēbto nyēē kiriibē oreet kule koomut Bētērō kuchō āriit. ¹⁷ Kumwoochi :chēēboo Bētērō ām yooto bo oraanaa kule, “Inyiing' oob :rubiintēēt ake nyēbo chiichi?” Kulē :Bētērō, “Ābēērē keyy!” ¹⁸ Kikaytit :kwēēmowuunooto ānkimii :riibiik alake ākoo motwoorik alak chēbo kayaata kuywēē āng'oong'tiit kukēēyyoong'iis. Kiwokōōyyoonyēē :nkinee Bētērō yooto ānkuyu āng'oong'tiino.

Kiteebē :Anaas Yēēsu ng'aleek

¹⁹ Yooto kulēēnchi *:kibkōrōs nyēē wōō* Yēēsu, “Mwoowo baa kurubta keyy rubiikuuk āk kāānēētiisyēēng'uuung'.” ²⁰ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Kyāāmwoowu ng'aleechu kukas :chii ake tukul. Māmii :kiy nyēē kyaawuny ām kāānēētiisyēēnyuu. Kyaaneet biiko ām kooriikaab saayēēt āk *Kōōtaab

18:13 Luuka 3:2; Yoowa. 18:24 **18:14** Yoowa. 11:49-50 **18:16** Māārkō 14:54 * **18:19** Kasee Luuka 3:2. /Kitākēēkuurē Anaas kule kibkōrōs nyēē wōō ānkoo ki Kayaafa :nyēē kimii yiisyēēt yooto.

Yēyiin wōlēē kiiruruukyiniē keey :Yuutayeeek tukul.
²¹ Itēebēēnoo nyēbo nee? Iteebee biiko choo kikāsē
 kiyēē kyāāmwooyē. Kubooyiit man, inkēt :bichoo
 kiyēē kyaamwaay.”

²² Koorabaach :riibiintēēt kumwoochinē kule,
 “Ing’aloolē kuu nyooto ām taayeetaab *kibkōrōs
 nyēē wōō?” ²³ Kulēēnchi :Yēēsu, “Yoo ākoo mii
 :kiyēē kaamwaay nyēē miyaat imwoowu. Nto yoo
 ākoo bo man ii, irābookyoo nee?” ²⁴ Kumwooy
 :Anaas kule /kiimut Yēēsu kurataat ākoy kaab
 Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō.

*Kituuch keey :Bētērō nyēbo āyēēng’ āk sōmōk
 (Mataayo 26:71-75; Māārko 14:69-72; Luuka
 22:58-62)*

²⁵ Kumii :Bētērō kuywēē mayaa, /keeteabee
 kule, “Inyiing’ oob rubiintēēt ake nyēbo chi-
 ichiin?” Kutuuch keey :Bētērō kule, “Ābēērē
 keey.” ²⁶ Kimii :chiito ake nyēē ki motwoori-
 intēētaab kibkōrōs nyēē wōō. Kibo :chiichooto
 areetaab muroonoo kichwēnē :Bētērō yiitit. Ku-
 teebee :motwooriintonoo Bētērō kule, “So, mā in-
 yiing’ :nyoo kēēboontē keey Yēēsu ām mbaraanaa?”
²⁷ Kulē :Bētērō subak, “Ābēērē keey.” Kooturkuuch
 :kirkōnkiit yooto bakeenke.

*Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kule
 kubakach Yēēsu
 (Mataayo 27:1-2, 11-31; Māārko 15:1-20; Luuka
 23:1-5, 13-25)*

18:20 Mat. 4:23; Māārko 14:49; Yoowa. 7:14, 26; 6:59; Yēyuut. 26:26

18:22 Yoowa. 19:3; Yēyuut. 23:2 **18:26** Yoowa. 18:10

28 Yu kāyyēēkunēē / kiimuustee Yēēsu kaab *Kayaafa, / ānkiirēkēērchi bāytooyiintēēt nyēbo kōōrēētaab Rooma. /Kikēēkuurēē bāytooyiintonoo *Bilaato. Manaacham :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kōōwut kaytaab bāytooyiintonoo bo Rooma, kuriib tiliiling'waa sukutas taay āk *Saakweetaab Keeytaayeet. 29 Kunyoo, kuchuyta :Bilaato saang' sukung'āloolchi kāāntōōyichoo. Kuteebee kule, “Nee :nyēē koleel :chiichi?” 30 Kuwāl :bichoo kule, “Nto kamaleelaat nto kāmākiimutuung'.” 31 Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Bōōkuumu :akweek nkityō kurubta keey kiruutēkwook.” Kulē, “Ntēē -/mākēēchām wēēch kēētilchi chii meet.” 32 Kiyityiin ām kēēliitēnyi, :kiyoo kimwooyē :Yēēsu kurubta keey āk wōlēē kimakumeeta.

33 Yooto, kooyeey :Bilaato kō. Kukuur Yēēsu ankuteebee kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” 34 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Wōlēē isōōtitooy :inyiing' nkit nto wōlēē mwooytoowuung' :biiko?” 35 Kuwālchi :Bilaato Yēēsu kule, “Yoo 'keekas, āyēku :anii Yuutāyiin sōō? Māku biikwook āk mbo kibkōrōs :chēē kākwēruung' ichōō wōli āmiitē. Kiy nee nyēē 'kweeyey :inyiing'?” 36 Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, “Mābo :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni. Nto kābo kōōrooni, nto kookwaam :rubiikyuu booryēēt kuyeeta simanama :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. Māchōōnēē :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni!” 37 Kuteebee :Bilaato Yēēsu kule, “Kunyi ākoo iyēku sōō, bāytooyiin?” Kulēēnchi :Yēēsu, “Inyiing' :nyēē 'keemwaay. /Kikēēsicho kule chaaneet bi-

iko ng'ālyoontēētaab man nyēbo Yēyiin. Kiyooto :nyēē kiyeya sāachōō kōōrooni. Chii nyēbo man kukāswoo.”³⁸ Kuteeb :Bilaato kule, “Manta :nee?”

Yooto, kung'eet :Bilaato ānkuwo saang' subak wōlēē kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “Lēyyē, ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi!³⁹ Nteenee kurubta keyy ākoo ātēbuutēkwook, kwāātyooktoowook kwaak kibratyaa akeenke ām kēnyiit yoo ōmiitē saakweeng'woong' bo Keeytaayeet. Ara ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintooni bo Yuutayeek?”⁴⁰ Kubōloobōlchi :bichoo barak kule, “Ityaakte Baraaba.” / Kikikeenam Baraaba / ankeerat kuuyu ki :chii nyēē ki kāwōōtyoo.

19

¹ Yooto nanyuun kōōkooyto *:Bilaato Yēēsu / kēēbirsēēt. ² Kitaay :biikaab lukēēt nkwaatyēetaab kātōok kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt ānkōōlookyi mētitaab Yēēsu. Kōōlookyi subak sireet nyēē arraa kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt.

³ Yu kāākuyityo, kōōliichi keyy :bichoo bo lukēēt Yēēsu sukumwoochinē kule, “Kimkim, bāytooyiintēētaab Yuutayeek!” Kimwoochinē kuu nyooto ānkōōrāboochē.

⁴ Kiwo :Bilaato saang' subak wōloo kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “+Māākwēryoonu chiichi kuchō saang', sōōnkēt kule māmii :kiy nyēē miyaat nyēē ākāsē kule koyey.”⁵ / Kēēkwēryoon Yēēsu kuchō saang' wōlēē kimii :bichoo. / Kikiilookyi nkwaatyaanaa bo

kātōok mēt āk siraanaa ki arraa. Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong'nyi chiing'woong'.” ⁶ Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin Yēēsu, kubōloobōl kule, “Obakach! Ōkwērtoochi *murtooywoontēēt. Obakach.” Kutay :Bilaato. Kimwoochi kule, “Obeete :akweek nkit bōōkwērtoochi murtooywoontēēt. -Māākāsē :anii kiy nyēē miyaat nyēē kookuyey :chiichi.” ⁷ Kōōkiimchi :Yuutayeechaa kumwooyē kule, “Kikuur keyy :chiichi kule inee ku Lakwataab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mwooyē :kiruutēkyoo kule nyoolchinē chii nyēē kayey kuu nyoo kume.”

⁸ Kiinyokoorta :yoto Bilaato miisin. ⁹ Kuketita Yēēsu kuwo kō ankuteebee kule, “Ibooyē ānō :inyiing'?” Kusiisiyi keyy :Yēēsu. ¹⁰ Kumwoochi :Bilaato Yēēsu kule, “-Mēēmāchē ing'āloolwoo? -Mēēnkētē kule āboontē kāāmuukēywēēk atyaaktiing' nto āmwoochi biikyuu bo lukēēt kubākākyiing' murtooywoontēēt?” ¹¹ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Kāmēēboontē kāāmuukēy ibakachaa nto kāmānāākōōning' :Yēyiin. Kunyoo, chiito nyēē kēēyokoowoo āchōō wōlēē imiitē :nyēē leelaat kusiiring'.” ¹² Yoto, kusyeem :Bilaato kēēlto nyēē keetyaaktee Yēēsu nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Yoo 'keetyaakte chiichoo, kōōbooru kule -mēēkāsyiintōōsii āk bāytooyiintēēt nyēē wōō. Chii nyēē yēyē keyy kule inee bāytooyiintēēt kukwiilē bāytooyiintonoo.”

¹³ Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumwoochi biikyii bo lukēēt kukwēryoot Yēēsu saang' subak

19:6 Yoowa. 18:31 **19:7** Laawi. 24:16; Māārko 14:61-64; Yoowa. 5:18 **19:9** Māārko 14:60-61; 15:5 **19:12** Luuka 23:2; Yoowa. 18:37; Yēyuut. 17:7

ānkōōbuurēē ng'echereenyii nyēē irwoochēē
 ām yēē /kikēēkuurēē Rwaanteet Komos. (Ām
 kuutiitaab Yuutayeek /kēēkuurē kule 'Kabaata.')

¹⁴ Kimii :taman āk āyēēng' nyēbo kōrrōōn.*
 Ki bēsyēētaab chōbātēētaab Sabaato :nyooto
 kutāsē taay *:Saakweetaab Keeytaayeet. Yooto
 kumwoochi :Bilaato bichoo kule, "Ong'nyoo
 bāytooyiintēēng'woong'." ¹⁵ Nteenee kubōloobōl
 :bichoo subak kumwooyē kule, "Owaang'te,
 obakach, obakach." Kuteebee :Bilaato bichooto
 kule, "Ākwērtoochi bāytooyiintēēng'woong'
 murtooywoontēēt?" Kulē :mbo kibkōrōs
 chēē wōōyēch, "Bāytooyiintēēnyoo acheek ku
 nyoo bo Rooma nkit āmāmiitē :ake!" ¹⁶ Yooto
 kōōyokoochi :Bilaato bichoo Yēēsu, /subokēēbākākyi
 murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt

*(Mataayo 27:32-44; Māārkō 15:21-32; Luuka
 23:26-43)*

¹⁷ Yooto nanyuun, /kēēriiboot Yēēsu. /Kikēēkērchi
 koong' Yēēsu kukalab murtooywoontēēt, /
 ankeebeeta ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē
 'Rōkyēētaab mēt'. (Ām kuutiitaab Yuutayeek /
 kikēēkuurē kule 'Kolkoota'.) ¹⁸ /Kibokēēkwērtoochi
 Yēēsu murtooywoontēēt. / Kikēēkwērtoochi
 nkicheek sāsiik alak āyēēng' murtooywōōsyēkwaa

* **19:14** Kimēēmuuchāktōōs :yuutēyu kuyēk asiistaab lo nyēbo bēēt
 kuuyu /kikēēkwērtoochinē Yēēsu murtooywoontēēt kumii :asiista
 sōmōk ām wōlēē mwooytooy :siriik alake chēbo kitaabuunekaab
 lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyitiisyēētaab
 āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman āk āyēēng' ām
 acheek ku nyēbo lo ām icheek. **19:14** Māārkō 15:42; Luuka 23:54;
 Yoowa. 19:31, 42

ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēesu nto nyiin ake kiiyyoong'tēē nyēbo kaataam. ¹⁹ Kimwooy :Bilaato kule / kēesirchi ng'aleek baawuut / ānkēēkwērtoochi baawuunaa murtooywoontēētaab Yēesu yoo bo barak. Kimwooyē kule: YĒĒSU :NYĒBO NĀĀSĀRĒĒT BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. ²⁰ /Kikeesiree ng'aleechaa kuutuweek sōmōk. Kuutiit nyēbo Yuutayeeek, nyēbo biikaab Rooma āk nyēbo Kirikiik. Kisuman :biiko chēē chaang' ng'aleechaa kuuyu kilēekitēē Yēerusālēm :yooto / kikeēkwērtoochinē Yēesu. ²¹ Kimwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch Bilaato kule, “-/Makeesir kule ‘Bāytooyiintēētaab Yuutayeeek’ nteenee /keesir kule ‘Chiichi nkit :nyēē kikuur keey kule inee bāytooyiintēētaab Yuutayeeek’.” ²² Kulē :Bilaato, “Kiyēē kaasir, kukaasir!”

²³ Yu kāākukwērtoochi :biikaab lukēēt Yēesu murtooywoontēēt, kubchēchi keey sirookaab Yēesu chuut ang'wan. Nteenee kibakaakta sireet nyoo kibo āriit nyēē ki ankeet akeenke. ²⁴ Nto yityo, kumwoochi keey kule, “-Mookany keekereer siraani. Kaykay /keebar *sēkēēryēēt sukutook kule ng'oo :nyēē mākuchurtoochi.” Kiyityiin :yooto āk yoo /kikeesir ām siruutēk kule, “Kibchēchiin sirookyuu ānkubārchi kābuutiinyuu sēkēēryēēt sukōōnkēt chiito nyēē mākuyib.”†

Kumii :bichoo bo lukēēt kumooytōos siroochoo bo Yēesu, ²⁵ kimii :kaametiitaab Yēesu kēēyyoonyēē yēē kilēekitēē murtooywoontēēt ānkiboonto keey cheebkaamet. Kimii :nkinee Maaryaa cheebyoosyeetaab Kilooba ākoo Maaryaa nyēbo

† 19:24 Tyēēn. 22:18

*kiriinkēētaab Maktaala. ²⁶ Kuweech keey :Yēesu kukas kaamet ankukas subak rubiintēenyii nyoo kichāmē ānkumwoochi kaamet kule, “Moomo, wēring'uuung' :nyoo.” ²⁷ Kumwoochi nkinee rubiintonoo kule, “Murooni, koomēt :nyoo.” Kung'eetee yooto kiwokōōburto keey :rubiintonoo cheebyoosyaanaa.

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49)

²⁸ Kōōnkēt :Yēesu kule kikiikoowaany kiy ake tukul nyoo kimākyinē :Yēyiin kule chokuyey. Yooto, kumwooy kule, “Kaakwaama :melelta.” Kiityiich :yooto subak siruutyēēt ake. ²⁹ Kimii yooto :kiy nyēē kimii *:tifaayiik chēē tāytāy. Kunyoo / keenam kiroonkuryēēt / ankiiluumta tifaayiichaa, nto yityo / kēēnoonkuchi kēēt it ake / ānkiiyokooyto kutiiny kuutiinyii. ³⁰ Yu kachuuchun :Yēesu tifaayiichaa, kumwooy kule, “Kaawaany.” Yooto nanyuun, kurankach :kaatit ankung'et.

³¹ Ki bēsyēēt nyooto nyēē / kikēēyēytēē keey kubo bēsyēēt nyēē wōō bo *Sabaato. Kunyoo, kimāmāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kōōkārtootākiis :bichoo ām murtooywōōsyēchoo ākoy bēsyēētaab Sabaato. Yooto kusoom :kāāntōōyichoo Bilaato kumwaayta / kyiiri kērēēnkōōkaab bichoo sukubēk areet akeenke / ānkiiirēēk ām murtooywōōsyēchoo. ³² Yooto kuba :biikaab lukēēt ānkwiiri kērēēnkōōkaab chiitaab taayta āk chēbo nyiin ake, choo / kikēēkwertoochinē

19:25 Māārko 15:40-41; Luuka 8:2-3 **19:26** Yoowa. 13:23

19:29 Tyēēn. 22:15; 69:21 **19:31** Kiruu. 21:22-23

murtooywōosyēk āk Yēesu. ³³ Nteenee yu kāyityi :bichoo Yēesu ankukas kule kaakume, mānāā-iri kērēenkōōk. ³⁴ Kunam :chiito ake nyēbo lukēēt ng'otinyii ānkubusuyēē Yēesu mooyēēt komos. Kikwaanee yooto :korotiik āk bēeko.

³⁵ Chiito nyēē rāru ng'aleechu, ku :nyēē kikāsē kuyēyāktōōs ānkōōnkētē kule bo man. Rāru ng'aleechu sukung'eet ochamte :nkakweek.

³⁶ Kiyey :yooto kuyityiin :siruityēēt nyoo mwooyē kule, “Māmii :koowēenyii mbo akeenke nyēē +/mākēē-iri.”† ³⁷ Kiyityiin subak ām siruutēkaab Yēyiii :yēē mwooyē kule, “Makukas :biiko chiichi /kākēēbusuy.”†

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Mataayo 27:57-61; Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56)

³⁸ Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē :Yōōsēēf nyēbo Arimataaya. Ānkoo ki rubiintēetaab Yēesu :chiichoo, kiiyēēlē keyy kōōywēyē kāāntōōyikaab YuutayEEK. Kiwokusoom :chiichoo Bilaato kuchāmchi kuyib muustaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato wokōōnēm muustaab Yēesu. ³⁹ Kiwēeto keyy Nikōtēēmō nyoo kichokukāsē Yēesu kwēēmowuut ake. Kikinamaat :Nikōtēēmō tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny chēē kiyitē kiilōōnik sosom. ⁴⁰ Kibeeta :bichoo āyēēnku ankeet ankuratee muustaab Yēesu kumii :tukuuchoo boong'u nyēē anyiny, kurub kuu wōloo kiyēytooy :YuutayEEK yoo / kēēmuyē chiito. ⁴¹ Kimii

19:34 1Yoowa. 5:6 **19:35** Yoowa. 21:24 † **19:36** Chuy. 12:46

19:36 Kāāyit. 9:12 † **19:37** Sekaryaa 12:10 **19:37** Tyēēn. 22:16; Ng'oong'. 1:7 **19:38** Yoowa. 9:22 **19:39** Yoowa. 3:1

19:40 Yoowa. 11:44

:kochonkeet nyēē / kikēēmuchinē biiko yooto / kikēēbākākyinē Yēēsu nyēē / kimānāākēēmuchi chii. ⁴²/Kikēēmuchi Yēēsu kochonkaanaata kuuyu kilēēkitēē yooto / kēēsārchinē simānyōōryo āk bēsyēētaab *Sabaato nyēē kimii kuyitu.

20

King'eetee :Yēēsu meet

(Mataayo 28:1-10; Māārkō 16:1-11; Luuka 24:1-12)

¹ Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :Maaryaa nyēbo Maktaala kukēēriri:kōōrēēt ānkuwo ākoy kochonkaanaa. Bērē kulē, /kikiikēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kurkeetaab kochonkaanaa. ² Yu kakas kule kimāmii :muustaab Yēēsu yooto, kooyeey areet akeenke. Kiwokunyōōr Simōōni Bētērō ākoo rubiintonoo kichāmē :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Tōōbērē :akweek, / kōōkēēyib muustaab Mokoryoontēēt ām kochong' āmākiinkētē wōlēē / kōkēēyib.” ³ Yooto kulabat :Bētērō āk rubiintonoo ake kutākyi keey kochonkaanaa. ⁴ Koong'weentee :rubiintēēt nyiin ake Bētērō ānkuyēk nyēbo taay kuyit kochong'. ⁵ Yu kayit yooto kuyim, nto bēērē kulē, kukāsyi kochong' ankaanaa /kikikeeratee Yēēsu, nteenee mānāākōōwut kochong'. ⁶ Kuyitu :Bētērō ānkuchokukēēytooy ākoy kochong'. Yooto, kukas :nkinee ankaanaa āmāmii :bōōrto. ⁷ Kikas mbo ankeet nyoo /kikikeeratee mētitaab Yēēsu kukakyaaruny ānkiikoochi komos yēē kimālēēkitēē :nyiin ake. ⁸ Kuwo kochong' :nkinee rubiintonoo

kisimkuyitu yooto. Kukas ankoosyechaa ānkōōyēnchi kule ākoo man kaakung'eetee :Yēesu meet. ⁹ (Ākoy yooto kitoombo kōōnkēt :bichoo kiy ām yoo kimwooyē :siruutēk kule makung'eetee :Yēesu meet.) ¹⁰ Yu kāākuyityo, kooyeey :rubiichoo kaa.

¹¹ Nteenee kikiikooyeey :Maaryaa ākoy kochong' ānkimii kēēyyo saang' kuriirē ānkuyimē kōōkōōytooy kochong'. ¹² Nto bēre kulē, kukāsyi malayikaanik āyēēng' kochong' chēe kikiilaach sirook chēe kileelach kule mang'. Kikiibuurēe :ake mētēw ām yoo kimii :muustaab Yēesu kōōbuurēe :nyiin ake kāābkēēlyē. ¹³ Yooto, kuteebee :malayikaanichaa cheebyoosyaanaa kule, “Iriirchinē nee oō, cheebyoos?” Kulē, “Kaakubeeta :biiko alake Mokoryoontēnyuu āmānkētē wōlēē kābokōōkoochi!” ¹⁴ Nto bēre kuweech keey, kukas Yēesu nyēē kēēyyoonyēe yooto, nteenee kimēēnkētē kule ki inee :nyooto.

¹⁵ Kuteebee :Yēesu kule, “Iriirchinē nee oō, cheebyoos? Ānku ng'oo :nyēē imiitē ichēēng'ē?” Kibērē :cheebyoosyaanaa tōos ki :chiitaab mbareet :nyooto. Yooto, kumwoochi kule, “Boontēēt, yoo ākoo inyiing' nyēē 'kēēnēmu, imwoowu wōlēē kāwēēkoochi siwāāyib.”

¹⁶ Kulēēnchi :Yēesu, “Maaryaa.” Kiirōotoot :cheebyoosyaanaa Yēesu ānkumwooy ām kuutiitaab Yuutayeek kule, “Rābōōni!” (Kerkeey :yooto ākoo yoo / kakeemwa kule 'Kāānēētiintēt'.)

¹⁷ Kimwoochi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Keekas ii, chēē, -mēēyēētyoo keey, kuuyu tāku

toombo āwē Kaab Baaba. Kiyēē +meeyey ku iwē wōlēē mii :rubiikyuu ānkiimwoochi kule, āmiitē āyēēyē wōlēē mii :Baaba nyoo Kwaan nkicheek. Yēyiintēenyuu ānku Yēyiintēēng'waa nkicheek.” ¹⁸ Kuwo :Maaryaa kuu yoo / kākēēmwoochinē ānkumwoochi rubiik kule, “! Kaakas :anii Mokoryoontēēt!” Yooto kumwoochi icheek kiy ake tukul nyoo kāmwoochinē inee :Mokoryoontēēt.

Kiiboorchi keye :Yēēsu rubiikyii nyēbo taay

¹⁹ Nto bēsyoonoto kosolēny, kōōruruuch keye :rubiikaab Yēēsu ankukerta keye kō, kuuyu kitākunyōkōōrēch kāāntōōyikaab Yuutayeeek. Kutookunēē :Yēēsu areet akeenke yooto kimii :icheek ānkulēēnchi, “Ōbuurtē kaalyeet.” ²⁰ Nto yityo, kōōboorchi bichoo āwunnyēk wōloo kichutē :musumaariit ākoo mooyēēt komos wōloo / kikēēbusuyē. King'ērēkiis :rubiik miisin yu kēēnkēt kule ākoo ki Yēēsu. ²¹ Yooto kumwoochi subak kule, “Ōbuurtē kaalyeet. Kuu yoo kiiyookwoo :Baaba, āyooktook :nkani.” ²² Kōōbuusyi rubiichoo muuyēēt kumwoochi kule, “Ōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²³ Yoo kōōnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōki nyēē kiikuyey, kunyōōchinē :Yēyiin bichoo kaat, nto yoo kāmōōnyōōchi kaat, -/ mākēēnyōōchinē kaat.”

*Kiiboorchi keye :Yēēsu Toomaas
(Māārko 16:14; Luuka 24:36-49)*

20:17 Ibu. 2:11 **20:19** Yoowa. 9:22; 14:27 **20:20** Yoowa. 15:11 **20:21** Yoowa. 17:18 **20:22** Yoowa. 14:16 **20:23** Mat. 16:19

24 Kunyōōru :Yēesu rubiik chuut alak, kimāmii :Toomaas, (nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibsārāmiin). 25 Yu kāwokuchō :Toomaas, kumwoochi :rubiik chuut kule, “!Kaakeekas :acheek Mokoryoontēēt.” Nteenee kimwoochi icheek kule, “Ākoy akas yoo /kikiilōōtunēē musumaari-inechaa nto āchāmē. Nto subak, ākoy ātiinyēē āwut yoo bo mooyēenyii komos saacham.”

26 Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk sisiitu, kōōruruukyi keyy :rubiichoo kōyoo kikaayi kuboonto keyy Toomaas. Ānkoo kikērootiin :kurkootik / kibokiiyiinēē kāākōōyyoonyēē :Yēesu yooto. Kimwoochi kule, “Ōbuurtē kaalyeet.” 27 Nto mii yoo kuwēēkyi keyy Toomaas ānkumwoochi kule, “Toomaas, chēētiinyēē moorineeng'uung' āwunnyēk ānkiitiinyēē mooyēenyuu komos āwung'uung'. -Mātēēwiiywiyy nteenee iyēnchi.” 28 Kumwoochi :Toomaas kule, “Lēyyē, inying' :Mokoryoontēenyuu ānku inying' :Yēyiintēenyuu.” 29 Kumwoochi :Yēesu kule, “So, Toomaas, ākoy ikasaa siikaaseenaa keyy? Ibēruurootiin kule nee sōō :biich choo ikoosēēnoo keyy ānkoo manaakasa!”

Yibu :kāāyēnchinooyēēt soboon

30 Kiyey :Yēesu ng'al alak chēē chaang' chēbo kwōng'uut kuboonto keyy rubiikyii. Māsirootiin :ng'aleechaata ām kitaabuuni. 31 Nteenee /kikeesir ng'aleechu, soochamte kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu anku Lakwataab Yēyiin, nyēē yoo kookaasee keyy, +mōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

20:24 Yoowa. 11:16; 14:5; 20:26-28; 21:2 **20:29** 1Bēt. 1:8

20:30 Yoowa. 2:11; 1:14 **20:31** Yoowa. 1:34; 3:15; 1Yoowa.

21

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēbo āyēēng' nyēbo kwōng'uut

¹ Nto mii yoo, kōōboorchii keey :Yēesu subak rubiikyii alak chēē kimii yoo bo Tōōliilēētaab Tibeerya.* ² Rubiichooto ku: Simōōni nyoo / kikēēkuurēē Bētērō, Toomaas Kibsārāmiin, Nāātānnyēēl nyoo bo Kaana ām Kalilaaya, wērikaab Sebetaayo āk rubiik alak āyēēng'. ³ Kumwoochi :Bētērō chuut kule, “Murēchu, +mawaatechaate :anii burburiinēk.” Kulē :chuut, “Keebeete keey tukul.” Yooto kulaany :bichoo mwēēnkēēt ānkubokutēkiis. Nteenee manaanam kiy kwēēmowuunooto.

⁴ Nto yu mākumwook :asiista, kimii :Yēesu kēēyyoonyēē sakaramteet, nteenee kimēēnkētē :rubiik kule ki inee :nyooto. ⁵ Yooto kukuurchi :Yēesu bichoo kule, “Wērikēy, manoonam burburyoo?” Kuwāl :chuut kule, “Wooneet!”

⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōwiirchi nēētiit kusyeb āwutaab taay nyēbo mwēēnkēēt. +Moonamee yooto burburiinēk.” Yooto kuwiirchi :bichoo nēētiit tōōliil. Nto bēre kōōchuut, kimēētākōōmuuchē kuuyu kikiikunam burburiinēk chēē chaang' miisin. ⁷⁻⁸ Yooto, kumwoochi :rubiintonoo kichāmē :Yēesu Bētērō kule, “Mokoryoontēēt :nyooto!” Kusirinyē :Bētērō sireenyii bakeenke ankumootee keey kābuutiit ānkōōroonchinē tōōliil sukuriiboot nēētiit. Kimā lōō :yooto ām sakaramteet nteenee kimāchē

* **21:1** /Kikēēkuurē subak Tōōliilēētaab Tibeerya kule Tōōliilēētaab Kalilaaya. **21:2** Māārkō 1:19-20; Yoowa. 1:41-42; 20:24; 1:45-46
21:4 Luuka 24:16; Yoowa. 20:14 **21:6** Luuka 5:4-7

kuyitē miitaanik bokol akeenke.† / Kikiirēētoot mwēēnkēēt ākoy sakaramteet kōōchuutootē nēētiit nyēē kikinyiy :burburiinēk. ⁹ Yu kāng'ēētyēē :bichoo tōōliil, kukas āng'oong'tiit nyēē king'āsyānē. Kimii :mukaatiinek yooto ākoo burburyoontēēt nyēē kiwaatanaat. ¹⁰ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Ōyibu baa, burburiinēchoo alak choo kātōōnāmē.” ¹¹ Kōōchuutoon :Bētērō nēētiinoo kikiikunyiy :burburiinēk chēē wōōyēch ākoy sakaramteet. Kiyitē :burburiinēchoo bokol akeenke āk konom āk sōmōk. Ānkoo ki chaang' :burburiinēchoo nyēē tyaa, mānāāng'ēti nēētiit. ¹² Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “Boochur kuut.” Kisēw :rubiik kule ki Mokoryoontēēt. Kinyōkōriitu kuteebee kule inee ku ng'oo. ¹³ Yu kāākōōbuur, kōōnēm :Yēēsu mukaatiinek āk burburyoontoonoo ānkubchēchinoot rubiichooto. ¹⁴ Nyēbo sōmōk :nyiitēnyi kōōboorchinē keey :Yēēsu rubiikyii kuchakee yoo king'ēētēē meet.

Kikuur :Yēēsu Bētērō subak kurub inee

¹⁵ Yu kāākwoomiis, kuwēēto :Yēēsu Bētērō komos† ankuteebee kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man kusiir wōlēē chāmtoō :chuut?” Kuwālchi :Simōōni Yēēsu kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ikēēmē kuuchiikyuu.” ¹⁶ Kumwoochi :Yēēsu Bētērō nyēbo āyēēng' kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man?” Kuwālchi

† 21:7-8 Imuuchāktōōs kōōbooru :yuutēyu kule kimā chaang' bēeko. 21:7-8 Mat. 14:29; Yoowa. 13:23 21:13 Māārko 6:41; 8:6; Yoowa. 6:11 † 21:15 I-ārōoru :kērēywoontēētaab tibtem yuutēyu nyēē karaam.

:Bētērō kule, “Inkēt :inyiing' ōō, Mokoryoontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Iriib kēēchiirēkyuu.” ¹⁷ Kumwoochi :Yēesu subak Bētērō nyēbo sōmōk kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing'?” Yooto kung'woonchi :Bētērō kuuyu kateeb :Yēesu areet sōmōk kule, “Ichāmoo :inyiing'?” Kiwālchi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, nto yu inkētē :inyiing' kiy ake tukul. Inkētē kule āchāmiing' :anii.” Kuwālchi :Yēesu kule, “I-ake kēēchiirēkyuu. ¹⁸ ! Kāāmwoowuung', yoo kiimining', 'kiisirinyē sireeng'uung' ankiimoot keyy ānkiiwē wōlēē 'keecham. Nteenee yoo 'keyyoosiitu, +/ mākēēkērchiing' koong' itōrōōr āwunnyēk, kusiring'uung' :chiito ake sireeng'uung' ānkumōōtuung', nto yityo kuyibing' wōlēē -mēēmāchē.” ¹⁹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kōōbooru meet nyēē kimākunyōōr :Bētērō sukōōtōrōōrākoy :Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Irubwaa.”

Yēesu ākoo rubiintēēt nyiin ake

²⁰ Nto bēre kulē :Bētērō, kumii :rubiintonoo kichāmē :Yēesu kuwēētii wōlēē miitē :icheek. Rubiintonoo nyoo kitiing'tooy keyy Yēesu ām bēsyoonoo / kikyoomiisyē sukutēēbēē Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē makuchaamtiing'?” ²¹ Yooto kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, nto murooni?” ²² Kuwālchi :Yēesu kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt

21:17 Mat. 26:33-35; Yoowa. 13:37-38; Yēyuut. 20:28; 1Bēt. 5:2

21:18 2Bēt. 1:14 **21:19** Yoowa. 13:36 **21:20** Yoowa. 13:23

nyēē āchōōnēē :anii? Irubwaa :inyiing' kityō.”
²³ Lētuunoo kuyityi :ng'aleek wōlēē kimii :biikaab
 Kiriistō, kule ng'aleechaa kimwooyē :Yēesu
 kiiibooru kule mēēbērē makume :rubiintonoo
 kichāmē :Yēesu. Nteenee mēēbērē kikumwooy
 :Yēesu kule māmēē :chiichoo. Kimwooy buch
 kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii kuminy
 :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii?”

Ng'ālyoo nyēē /kikēētāsyi

²⁴ Rubiintoniitēnyi nyoo kimwoowu
 ng'aleechu, ānku inee :nyi kisirē ng'aleechu.
 Kiinkētē :acheek kule bo man :kiyēē kimwooy.
²⁵ Lēyyē, chaang' :ng'aleek miisin chēē kiyey
 :Yēesu. Nto /kikikeesir ng'aleechaa tukul, nto
 kiinyiitē :kitaabuun kōōr kumukuul!

Biibilya Nyēē Tiliil
New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928